

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІНГВІСТИКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
Кафедра соціальних технологій

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри
_____ О.М. Котикова
« _____ » _____ 2020р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
ЗДОБУВАЧА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ
«МАГІСТР»

**Тема: «Реалізація принципів інклюзивної освіти при впровадженні проєкту
«Освіта для всіх»**

Виконавець: Калінін Андрій Володимирович

**Керівник: кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри соціальних
технологій Радченко Марина Ігорівна**

Нормоконтролер: _____ Н. Є. Новікова

Київ 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРИНЦИПІВ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ	5
1.1. Зміст та базові поняття інклюзивної освіти.....	5
1.2. Характеристика принципів інклюзивної освіти.....	12
1.3. Законодавче регулювання інклюзивної освіти в Україні.....	18
РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ ПРИ ВПРОВАДЖЕННІ ПРОЄКТУ “ОСВІТА ДЛЯ ВСІХ”	32
2.1. Проєкт “Освіта для всіх”: мета, цілі, завдання.....	32
2.2. Порівняльний аналіз впровадження принципів інклюзивної освіти в закладах вищої освіти, що беруть участь у проєкті.....	35
2.3. Методичні рекомендації щодо впровадження принципів інклюзивної освіти в закладах вищої освіти.....	74
ВИСНОВОК	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	84
ДОДАТКИ	

ВСТУП

У сучасному світі освіта відіграє важливу роль в житті та становленні людини. Завдяки здобуттю освіти ми отримуємо нові знання, вміння та навички, які нам допомагають як в повсякденному житті, так і в професійному.

У 1960 році Організація Об'єднаних Націй прийняла конвенцію по боротьбі з дискримінацією в області освіти, нагадуючи, що Загальна декларація прав людини підтверджує принцип недискримінації та проголошує право кожного на освіту. Таким чином ООН прагне налагодити співпрацю між країнами, забезпечити повагу до прав людини та рівний доступ до освіти для всіх.

Україна ратифікувала конвенцію і, у такий спосіб, долучилась до руху за усунення дискримінації в освіті та створення рівних можливостей доступу до освіти. Стаття 54 Конституції України гарантує всім право на освіту всіх рівнів та доступ до неї.

Отож, можемо стверджувати, що **актуальність** впровадження принципів інклюзивної освіти насамперед викликана міжнародними зобов'язаннями, які на себе взяла держава, а також виконанням внутрішнього законодавства, зокрема статей Конституції України. Вирішення проблем інклюзивної освіти є важливим у контексті визнання Української освіти та її інтеграції у світовий та європейський простір.

Україна з 2005 року є учасницею Болонського процесу, який трансформувався в Європейський простір вищої освіти, принципами якого є розширення доступу до вищої освіти, подальше підвищення якості та привабливості Європейської вищої освіти. Саме тому українські заклади вищої освіти повинні створювати умови, за яких здобувачі з особливими освітніми потребами зможуть отримувати освіту. Створення таких умов є одним із критеріїв для підтвердження якості вищої освіти (при оцінці Національним агентством із забезпеченням якості вищої освіти), адже саме ця позитивна оцінка дає право визнання диплому про освіту в Європейському просторі.

Не менш важливу роль у створенні інклюзивної освіти відіграють процеси демократизації українського суспільства, які базуються на ідеях гуманізації освіти та пріоритетів особистості. Особливої актуальності набуває відхід від радянської моделі

освіти, основною метою якої було формування особистості за певним еталоном та підпорядкування її інтересів державним за допомогою жорсткої регламентації навчального процесу з переходом на студентоорієнтовану систему освіти, в якій домінують, у першу чергу, інтереси студента.

Починаючи з 1970-х рр. до вивчення різних аспектів освіти дітей інвалідів, а пізніше й інклюзивної освіти, звертались зарубіжні вчені: У. Бронфенбреннер, Дж. Мерсер, М. Рейнольдс, І. Дено, М. Уїлл, Д. Ліпські, А. Гартнер, Г. Піннел, С. Гелловей, А. Дайсон. В Україні проблеми інтеграції людей з особливими потребами до всіх галузей життя суспільства досліджували С. Болтинець, Б. Гершунський, О. Дікова-Фаворська, В. Журавський, І. Зязюн. Особливостям організації навчання дітей і молоді з особливими потребами та концептуальним засадам упровадження інклюзивної освіти присвячені роботи С. Андрійчук, О. Василенко, С. Іноземцевої, Є. Ісаєвої, А. Колупаєвої, І. Макаренко, К. Ощепкової, В. Скрипник, Т. Соловйової, Н. Теплової, М. Чайковського, Д. Шевченко.

До цього часу в роботах українських вчених залишається недостатньо дослідженою проблема впровадження принципів інклюзивної освіти у вищу освіту. Саме цим зумовлено вибір теми випускної кваліфікаційної роботи за освітнім ступенем “Магістр”, що спрямована на дослідження принципів інклюзивної освіти при впровадженні проєкту “Вища освіта для всіх”.

Об’єктом дослідження є принципи інклюзивної освіти

Предметом є реалізація принципів інклюзивної освіти в закладах вищої освіти України на прикладі проєкту «Освіта для всіх».

Мета роботи полягає у дослідженні реалізації принципів інклюзивності для безперешкодного навчання здобувачів з особливими (освітніми) потребами в закладах вищої освіти.

Завданнями дипломної роботи є:

1. Теоретичний аналіз інклюзивної освіти, принципів інклюзивної освіти, законодавчої бази;
2. Порівняльний аналіз впровадження принципів інклюзивної освіти в закладах вищої освіти, що беруть участь у проєкті;

3. Розробка методичних рекомендацій щодо реалізації принципів інклюзивної освіти.

Гіпотеза дослідження: реалізація принципів інклюзивної освіти в процесі впровадження проекту «Вища освіта для всіх» сприятиме підвищенню якості вищої освіти та визнанню результатів навчання здобувачів освіти в Європейському просторі вищої освіти.

Методи дослідження. Розв'язання завдань здійснювалося за допомогою теоретичного аналізу й узагальнення літератури, опитування (анкетування) респондентів, контент-аналізу, використовувався метод експертної оцінки, порівняльний аналіз, метод спостереження.

Наукова новизна полягає в тому, що вперше досліджуються принципи інклюзивної освіти при впровадженні проекту “Вища освіта для всіх”.

Практичне значення отриманих результатів полягає в поглибленому вивченні ефективності принципів інклюзивної освіти, опрацюванні емпіричного матеріалу; теоретичні засади можуть бути використані для підготовки рекомендацій впровадження інклюзивної освіти для закладів вищої освіти. Результати, отримані в процесі дослідження, можуть застосовуватись у різних сферах освіти (середній, фаховій передвищій, технічній) та створювати рівні умови для здобуття освіти, а також підвищувати їхню якість.

Структура роботи: Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, та додатків (фотографії). Обсяг основної роботи – 83 сторінки. Список використаної літератури включає 37 найменувань (викладених на 4 сторінках). Робота містить таблиці, рисунки та діаграми.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРИНЦИПІВ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

1.1 Зміст та базові поняття інклюзивної освіти

Inclusion (англ.) - «перекладається як утримувати, включати, мати місце в своєму складі. Тому “inclusion” є терміном, що відображає нові погляди не лише на освіту, але й на місце людини в суспільстві» [36]

Інклюзія (від inclusion – “включення”) – «процес збільшення ступеня залученості всіх громадян до соціуму, насамперед тих, хто має труднощі у фізичному та розумовому розвитку. Вона передбачає розробку й застосування таких конкретних заходів, які дадуть змогу кожній особі бути рівноправним учасником суспільного життя, незалежно від наявності тих чи інших індивідуальних особливостей чи відмінностей. При цьому відбувається усунення будь-яких форм шкільної сегрегації, зокрема спеціальних класів для тих, хто не відповідає умовно визначеному стандарту «нормальності». [11]

Комітет ООН підкреслює необхідність розрізняти поняття “виключення”, “сегрегації”, “інтеграції” та “інклюзії”. ««Виключення» має місце, коли учням у будь-який спосіб, прямо або опосередковано, заважають отримати доступ до освіти, або відмовляють у такому доступі. «Сегрегація» має місце, коли освіта учнів з інвалідністю надається у відокремлених середовищах, пристосованих до різних або до певного виду порушень, в ізоляції від інших учнів без інвалідності.

«Інтеграція» – це процес поміщення осіб з інвалідністю в існуючі звичайні навчальні заклади, за умови що ці особи можуть пристосуватися до стандартизованих вимог таких закладів.

«Інклюзія» означає процес системних реформ, що охоплюють зміни та модифікації змісту, методів викладання, підходів, структур та стратегій освіти, які спрямовані на подолання бар'єрів на основі бачення, метою якого є надання усім учням відповідної вікової групи рівноправного навчального досвіду та середовища,

яке найкращим чином відповідає їхнім потребам та побажанням, із залученням кожного учня до участі. Поміщення учнів з інвалідністю у звичайні класи без відповідних структурних змін, що стосуються, наприклад, організації, навчальних планів, стратегій викладання та навчання, не можна вважати інклюзією. Крім того, інтеграція не гарантує автоматично переходу від сегрегації до інклюзії.» [12].

Інклюзивне навчання – «це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти шляхом організації навчання дітей у закладах освіти на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей у навчально-пізнавальній діяльності» [30].

За визначенням ЮНЕСКО інклюзивне навчання – це „процес звернення й відповіді на різноманітні потреби учнів через забезпечення їхньої участі в навчанні, культурних заходах і житті громади, та зменшення виключення в освіті та навчальному процесі”. [18] Тобто, це такий спосіб отримання освіти, коли учні або студенти з особливими освітніми потребами навчаються в загальному середовищі за місцем свого проживання. Це є альтернативою інтернатній системі (за якою вони утримуються та навчаються окремо від інших дітей), або домашньому чи індивідуальному навчанню.

«Інклюзивну освіту Комітет із прав осіб з інвалідністю ООН, розглядає як:

- фундаментальне право всіх учнів. Важливо, що це право належить кожному конкретному учню, а не батькам чи опікунам. Відповідальність батьків у цьому випадку підпорядковується праву дитини;
- принцип, який цінує добробут усіх учнів, поважає невід’ємну гідність і самостійність, визнає індивідуальні потреби і здатність бути ефективно включеним у суспільне життя та робити у нього свій внесок;
- спосіб реалізації інших прав людини. Це основний спосіб, за допомогою якого особи з ООП можуть покінчити з бідністю, отримати можливість повноправної участі у житті своїх громад і домогтися захисту від експлуатації. Це також є основним способом для побудови інклюзивного суспільства;
- результат процесу безперервного і проактивного зобов’язання щодо ліквідації бар’єрів, які перешкоджають праву на освіту, разом із відповідними змінами в

культури, політиці та практиці звичайних шкіл з метою прийняття й ефективного включення усіх учнів» [12]

Науковці з Великої Британії: Тоні Бут і Мел Ейскоу вважають, що інклюзивна освіта - «це стратегія, яку розробляють діти, батьки, адміністрація та працівники закладу, тобто учасники освітнього процесу, які її реалізують, що дає змогу подолати перешкоди для здобуття освіти.»[1].

Для цього вчені розробили механізм самооцінювання «індекс інклюзії», що ґрунтується на трьох ключових аспектах: інклюзивній культурі, інклюзивній політиці та інклюзивній практиці.

«Створення *інклюзивної культури* передбачає формування такої ціннісної системи, що забезпечує виникнення у закладі освіти атмосфери доброзичливості, безпеки та прийняття, яка б стимулювала учнів до співпраці і взаємодопомоги. Така інклюзивна культура сприяє створенню єдиної системи цінностей, що приймається і поділяється усіма. Розвиток школи стає постійним і безперервним процесом.

Розроблення *інклюзивної політики* відбувається через побудову чіткої структури цілей і принципів керування освітнім процесом. Стратегія роботи закладу освіти спрямована на формування інклюзивного освітнього середовища для всіх учнів. Вона заохочує заклад охоплювати всіх дітей, які проживають у даній місцевості, і докладати зусиль для мінімізації чинників, що призводять до їх виключення. Політика щодо надання підтримки регулює всі заходи, які посилюють спроможність закладу освіти враховувати у своїй діяльності різноманітні ООП, виходячи з принципу цінності кожної дитини.

Розвиток *інклюзивної практики* окреслює шляхи того, чому і як навчають і навчаються на основі інклюзивних цінностей та політики, а також як інклюзивні цінності впливають на структурування і зміст освітнього процесу. Освітній процес будується таким чином, що в навчанні від початку враховуються ООП. Передбачається, що діти, допомагаючи одне одному, самі стають ресурсом для навчання. Дорослі співпрацюють між собою і всі разом несуть спільну відповідальність за навчання дітей» [8].

Ратифікація Конвенції ООН в області прав дітей та прав інвалідів накладає на Україну відповідальність за включення інклюзивної освіти до політики у сфері освіти.

Для забезпечення прав на освіту людей з особливими освітніми потребами, міжнародна практика пропонує застосування багатьох методів побудови освітнього процесу, зокрема: індивідуальну, дистанційну, екстернатну, «школи консультаційних класів», «школи другого шансу», «вечірні школи», а також «включені» («інклюзивні») форми навчання.

«Вечірні школи», а також «включені» («інклюзивні») ці форми навчання, дають змогу людям з особливими освітніми потребами навчатися спільно з однолітками таким чином інтегруватися в соціум.

«На користь інклюзивної освіти в Україні та за кордоном напрацьовано чимало теоретичного і практичного матеріалу. За інклюзивну освіту, в першу чергу, активно виступають самі батьки дітей з інвалідністю, а також громадські та благодійні організації, які мають дотичний профіль діяльності. Досвід європейської інклюзії, що вже має позаду десятиліття успішних напрацювань, говорить сам за себе, адже показує неабияку перспективність та успішність такого навчально-розвивального напрямку» [18]

Реформування освітньої системи України передбачає трансформаційні зміни в освітньому процесі. Для порівняння (див.табл.1.1):

Таблиця 1.1

Традиційний освітній процес	Інклюзивний освітній процес
1. Діти з ООП навчаються винятково у спеціальних закладах освіти або вдома. 2. Індивідуальні особливості розвитку та потреби дітей в освітньому процесі не враховуються. 3. Освітні цілі для всіх дітей однакові.	1. Діти з ООП навчаються у закладах загальної освіти та отримують необхідну додаткову підтримку в освітньому процесі. 2. Індивідуальні особливості розвитку та потреби дітей є основою планування освітнього процесу.

<p>4. Усі учні мають опанувати уніфікований навчальний план у визначені терміни.</p>	<p>3. Освітні цілі визначаються в залежності від індивідуальних особливостей розвитку та потреб дитини.</p>
<p>5. Оцінювання проводиться за однаковим підходом для всіх.</p>	<p>4. Для кожної дитини з ООП розробляється індивідуальна програма розвитку. За потреби розробляється індивідуальна навчальна програма та індивідуальний навчальний план.</p>
<p>6. Оцінювання навчальних результатів учнів відбувається відповідно до критеріїв, визначених на основі загальноосвітньої навчальної програми.</p>	<p>5. Критерії та методи оцінювання адаптуються відповідно до індивідуальних особливостей дитини.</p>
<p>7. Успішність кожного учня визначається відповідністю його навчальних результатів заданим критеріям. 8. Батьки є пасивними учасниками освітнього процесу.</p>	<p>6. Загальноосвітні навчальні досягнення не є основним критерієм успішності.</p>
	<p>7. Успішність дитини визначається на основі наявності прогресу у розвитку та навчанні.</p>
	<p>8. Батьки беруть активну участь в освітньому процесі, на них покладені певні зобов'язання.</p>

[20]

«Включення дітей з особливими потребами в масові освітні установи передбачає спеціалізовану корекційну допомогу і психологічну підтримку, завданням яких є контроль за розвитком дитини, успішність його навчання, надання допомоги у вирішенні проблем адаптації в середовищі здорових однолітків» [2].

Екс-міністр освіти і науки України Лілія Гриневич акцентувала в 2018 році увагу на проблемі доступності дітей з особливими освітніми потребами до шкіл та інших закладів освіти. «Ще мало закладів з архітектурною доступністю вище першого поверху. Також недостатньо уваги приділяється доступності пришкільних територій: наявність під'їздів, паркувальних місць для осіб з інвалідністю, зокрема, для

підвезення дітей на візках, обладнаних спортивних майданчиків для дітей з інвалідністю тощо. Дуже мало закладів освіти обладнано спеціальними туалетними кімнатами. Однак, слід наголосити, що ситуація поступово змінюється на краще. За оперативною інформацією наприкінці 2018-го безперешкодний доступ для осіб з особливими потребами до 1-го поверху забезпечений у 11560 закладах освіти, що становить 74% від загальної кількості. Також минулого року МОН підвищило вимоги до доступності. Так, доступність закладів стала частиною ліцензійних вимог до провадження освітньої діяльності», – підкреслила Лілія Гриневич [3].

«За статистичними даними з 2,5 мільйонів студентів вітчизняних навчальних закладів I–IV рівнів акредитації, трохи більше 10 тисяч – люди з особливими потребами. На практиці це менше 1% від загальної кількості людей з інвалідністю працездатного віку (до 40 років). Єдине, що сьогодні зміг зробити уряд, – включення до переліку категорій, які отримують так звані «соціальні стипендії» дітей з інвалідністю III груп. Решта питань вирішуються у форматі адміністрації окремих вузів або місцевої влади. Зокрема, деякі українські вузи навіть декларують певну спеціалізацію роботи з окремими групами людей з інвалідністю. Наприклад, Київський політехнічний інститут декларує ефективність роботи зі студентами з вадами слуху. Національний педагогічний університет Драгоманова одним з перших в Україні почав розробляти цільові навчальні програми для студентів з інвалідністю (Науковометодичний центр освіти і соціальної реабілітації осіб з обмеженнями життєдіяльності). (3)

Осмилення реалій вітчизняної інклюзії на основі аналізу теоретико методологічних основ світової освітньої інтеграції має допомогти коригуванню вітчизняних інтеграційних процесів, подоланню зроблених помилок та їх попередження у перспективі. Щодо феномену інклюзивного навчання, вибір методології визначається метою, завданнями і характером діяльності в його межах. Так, спираючись на системно-структурний і функціонально-цільовий варіанти системного підходу при аналізі процесу впровадження освітньої інтеграції в нашій країні, можна відзначити, що з двох організаційно-адміністративних моделей цього процесу, які існують у світовій практиці (модель «Поглинання» і модель

«Співіснування»), Україна, як і США, обрала модель – «Поглинання», в якій порушений фундаментальний принцип освітньої інтеграції – свобода вибору місця навчання. Більшість європейських країн (а також Японія) реалізують іншу модель – «Співіснування», не нехтуючи ключовими ідеями освітньої інтеграції [23].

Таким чином: інклюзивна освіта — це модель, яку повинен вибудувати заклад освіти, базуючись на політиках, культурі та практиці. Заклад освіти повинен створювати умови, в яких людина з особливими освітніми потребами не буде відчувати дискомфорту і може бути повністю інтегрованою в процес навчання разом із своїми ровесниками. Для цього заклад освіти повинен бути гнучким в своїй діяльності і вміти змінювати освітній процес, у залежності від обставин та перебудувати його повністю, за такої необхідності, аби задовольняти освітні потреби. Для цього він повинен розробляти стратегії розвитку інклюзивної освіти, усувати перешкоди, перебудовувати навчальні плани, викладачі повинні застосовувати різні методи викладання і мати можливість забезпечити індивідуальний підхід до здобувачів з особливими освітніми потребами.

1.2 Характеристика принципів інклюзивної освіти

Інклюзивна освіта (інклюзія - “іпсізіоп” (англ.) - залучення), передбачає створення освітнього середовища, яке відповідало б потребам і можливостям кожної особи, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку. Інклюзивне навчання - гнучка, індивідуалізована система навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах масової загальноосвітньої школи за місцем проживання. Навчання (у разі потреби) відбувається за індивідуальним навчальним планом, забезпечується медико-соціальним та психолого-педагогічним супроводом.

Інклюзивна освіта базується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання. «Інклюзивну освіту, як систему освітніх послуг, має забезпечувати інклюзивна школа - заклад освіти, що адаптує навчальні програми та плани, фізичне середовище, методи та форми навчання,

використовує наявні в громаді ресурси, залучає батьків, фахівців для надання спеціальних послуг відповідно до потреб кожної дитини, забезпечує сприятливий клімат в освітньому середовищі

Основні принципи інклюзивного навчання:

- всі діти мають навчатися разом у всіх випадках, коли це виявляється можливим, не зважаючи на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними!
- школи мають визнавати і враховувати різноманітні потреби своїх учнів, узгоджуючи різні види й темпи навчання;
- забезпечення якісної освіти для всіх завдяки відповідному навчально-методичному забезпеченню, застосуванню організаційних заходів, розробці стратегії викладання, використанню ресурсів і партнерських зв'язків зі своїми громадами;
- діти з особливими освітніми потребами повинні отримувати додаткову допомогу, яка може знадобитися їм для забезпечення успішного процесу навчання навчання». [9]

Вперше термін «інклюзивна освіта» був використаний у «Саламанській декларації», прийнятій на Всесвітній конференції у 1994 році за підтримки ЮНЕСКО, згідно з якою інклюзивна освіта ґрунтується на певній системі принципів – базових вимог, виконання яких забезпечує її ефективність, а саме:

- кожна дитина має унікальні особливості, інтереси, здібності й освітні потреби;
- усі діти мають навчатися разом у будь-яких випадках, коли це виявляється можливим, незважаючи на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними;
- заклади освіти мають визначати і враховувати різноманітні потреби своїх учнів, узгоджуючи різні види і темпи навчання;
- заклади освіти повинні забезпечувати якісну освіту для всіх, розробляючи відповідні навчальні плани, стратегії викладання, вживаючи організаційних заходів;
- діти мають отримувати будь-яку додаткову допомогу, яка може знадобитися їм в освітньому процесі;

- інклюзивна освіта – найефективніший засіб, що гарантує солідарність, співучасть, взаємодопомогу, розуміння між дітьми» [34].

«Починаючи з 90-х років ХХ ст. провідною моделлю сучасних суспільно-соціальних стосунків стосовно осіб з обмеженими можливостями, зокрема, неповносправних дітей, визначено інклюзію, яка ґрунтується на визнанні та повазі індивідуальних людських відмінностей і передбачає збереження відносно її автономії кожної суспільно-соціальної групи, а уявлення та стиль поведінки, притаманний традиційно домінуючій групі, мають модифікуватися на основі плюралізму звичаїв та думок. Основоположним в інклюзивних підходах є те, що не особистість має прилаштуватися до суспільних, соціальних, економічних стосунків, а навпаки – суспільство має створити умови для задоволення особливих потреб кожної особистості. Водночас особливості не повинні сприятися «як явище виняткове, приречене», наявність того чи іншого порушення не зумовлює маргінальність життєвого шляху людини. В центрі уваги цієї моделі суспільної поведінки є:

- автономність;
- участь у суспільній діяльності;
- створення системи соціальних зв'язків;
- прийняття суспільством усіх без обмежень, кожної особистості.» [21]

В своїй праці кандидат юридичних наук Мисків Л.В. в своїй праці “Принципи, завдання та функції інклюзивної освіти як світової моделі соціалізації осіб з обмеженими можливостями” аналізуючи похідні моделі інклюзивної освіти та законодавчу базу, визначає, що принципи інклюзії, тобто найбільш загальні та універсальні вимоги, керівні ідеї, основоположні засадничі переконання, твердження, що лежать в основі інклюзивної світової моделі освіти. «У процесі дослідження сформовано наступні принципи:

- принцип безбар'єрності – створення середовища доступу осіб з обмеженими можливостями до усіх видів та форм здобуття освіти, шляхом розробки та прийняття обов'язкових нормативних актів, що закріплюють даний принцип;

- принцип соціалізації – залучення та включення осіб з обмеженими можливостями у загальноосвітній простір;
- принцип рівності – однакова цінність та рівність людей, незалежно від їх здібностей, стану психофізичного здоров'я та досягнень, кожна особа повинна мати можливість отримувати і розвивати знання та навички;
- принцип науковості – здійснення науково-дослідних робіт, розробка науково-обґрунтованих проєктів у сфері пошуку шляхів впровадження інклюзивної освіти;
- принцип співпраці – обмін досвідом та використання успішних світових моделей впровадження інклюзивної освіти;
- принцип просвітництва – широке розповсюдження інформації про необхідність залучення осіб з обмеженими можливостями до загальноосвітнього середовища;
- принцип універсальності – надання можливості здобуття освіти особам з обмеженими можливостями, незалежно від виду та форми обмеженості;
- принцип відповідальності – зобов'язання країн провадити політику інклюзії на національному рівні. Завдання інклюзивної освіти, під якими слід розуміти обсяг роботи, коло питань, які мають бути виконані та вирішені в процесі її реалізації.

До основних завдань інклюзивної освіти відносимо наступні:

- використання світового досвіду впровадження інклюзії;
- зміна стереотипів та негативного ставлення до осіб з обмеженими можливостями;
- усунення бар'єрів та нерівності доступу до інфраструктури суспільного середовища;
- запровадження змін у освітніх системах країн, розробка освітніх програм інклюзивної освіти з урахуванням національних особливостей їх реалізації;
- впровадження принципів інклюзії у національні законодавства країн;
- підготовка персоналу для роботи в інклюзивному освітньому просторі;

- формування сприятливих економічних стратегій впровадження інклюзивної освіти;
- створення світової моделі інклюзивного навчального середовища;
- широке інформування та розповсюдження інформації про позитивні наслідки впровадження інклюзії в суспільство;
- включення осіб з обмеженими можливостями у загальноосвітнє середовище;
- забезпечення осіб з обмеженими можливостями використовувати свій потенціал та займатись трудовою діяльністю [27]

Для того щоб точно встановити, що таке інклюзивна освіта, потрібно виділити принципи та основні цінності. В своїй роботі ми будемо спиратися на матеріал підготовлено в рамках проєкту “Маяк” за підтримки Фонду розвитку ЗМІ Посольства США в Україні. Згідно проєкту “Маяк” визначено наступні цінності та принципи інклюзивної освіти.

«Цінності інклюзивної освіти:

- визначення права всіх дітей на навчання;
- однакова увага та робота з дітьми, незалежно від їхньої національності, віку, мови, особливостей розвитку та поведінки, походження та місця проживання;
- постійний процес удосконалення освітніх програм, методик, комплексів та структур для визначення та забезпечення потреб та прав дітей;
- одна з частин, на яких ґрунтується стратегія будівництва інклюзивного суспільства; постійний розвиток, динамічний рух.

Основні принципи інклюзивної освіти:

- На цінність людини не впливають її досягнення, здібності та вміння. Кожна людина вміє відчувати та міркувати.
- Кожна людина має право спілкуватися та бути почутою іншими.
- Система повинна підлаштовуватися під потреби дитини, а не навпаки.
- Тільки на реальній взаємодії здійснюється справжня освіта.
- Людина, та особливо дитина, потребує дружби та підтримки від ровесників.
- Задоволення освітніх потреб кожної дитини.

- Виявлення здібності навчатися у кожної дитини та відповідне забезпечення суспільством необхідних для цього умов.
 - Притягнення батьків до навчального процесу дітей як перших їхніх учителів та рівноправних партнерів.
 - Батьки повинні дбати про фізичний та психологічний стан дитини, а також про створення умов для її розвитку.
 - Комплексний підхід до навчання та виховання дітей, що забезпечує отримання уваги від батьків, послуг від вузьких фахівців та педагогів, які надають свої знання та підтримку, забезпечують матеріалами для навчання (книги, фото- та відео-матеріали, посібники тощо).
 - Рівень складності шкільних завдань повинен відповідати здібностям та вмінням дитини.
 - Доступ до навчання у загальноосвітніх закладах на рівних правах та отримання якісної освіти.
 - Вирішення проблем та подолання виникаючих бар'єрів у процесі навчання.»
- [26]

Таким чином: інклюзивна освіта має свої принципи і цінності, при виконанні яких ми можемо створити умови в яких кожна людина може бути учасником освітнього процесу та отримувати якісну освіту.

Принципи, які закладені в інклюзивну освіту, заклад освіти може виконувати за допомогою відповідного врегулювання нормативної документації, що буде створювати рівні можливості для всіх учасників освітнього процесу, реконструкції наявних навчальних приміщень, або побудов нових які будуть доступними і універсальними у своєму використанні, не створюватимуть перешкод в пересуванні. Але інклюзивного приміщення і документації замало, потрібно розробити освітній процес, який буде гнучким і може задовольняти особливі потреби здобувачів, до розробки такого освітнього процесу повинні бути залучені всі зацікавлені сторони. І наостанок, заклад освіти повинен побудувати політику освітнього процесу на основі рівності, партнерства, підтримки та доброчесності.

1.3 Законодавче регулювання інклюзивної освіти в Україні

В першу чергу, в основі впровадження та розвитку інклюзивної освіти лежать, міжнародні документи - конвенції та декларації Організації Об'єднаних Націй (ООН).

Україна є однією із країн-засновниць ООН і бере активну участь у діяльності з 1945 року. На основі норм Конституції України та Закону України «Про міжнародні договори України» держава імплементує міжнародні норми. Так, відповідно до статті 9 Конституції передбачено, що чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Згідно Законом України «Про міжнародні договори України», міжнародні договори України, що стосуються прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, зокрема і права на освіту, підлягають ратифікації шляхом ухвалення відповідного закону, невід'ємною частиною якого є текст міжнародного договору [7]

Міжнародні стандарти з прав людини у сфері освіти

Загальна декларація прав людини, 1948

Стаття 26

1. Кожна людина має право на освіту. Освіта має бути безоплатною, хоча б на рівні початкової і загальної освіти. Початкова освіта повинна бути обов'язковою. Технічна і професійна освіта повинна бути загальнодоступною, а вища освіта повинна бути однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного.

2. Освіта повинна бути спрямована на різнобічний розвиток людини, збільшення поваги до прав та основних свобод людини. Освіта повинна сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма народами, расовими або релігійними групами і повинна сприяти діяльності Організації Об'єднаних Націй з підтримання миру.

3. Батьки мають пріоритетне право у виборі виду освіти для своїх малолітніх дітей [5]

Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти, 14 грудня 1960 року.

Стаття 1

1. У цій Конвенції вираз «дискримінація» охоплює будь-яке розрізнення, виняток, обмеження або перевагу за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного або соціального походження, економічного становища або народження, яке має на меті або наслідком знищення або порушення рівності відносин у сфері освіти, і, зокрема:

a. Обмеження для будь-якої особи або групи осіб доступу до освіти будь-якого рівня або типу;

b. Обмеження освіти для будь-якої особи або групи осіб нижчим рівнем освіти;

c. Створення або збереження роздільних систем освіти або навчальних закладів для будь-яких осіб або групи осіб, крім випадків, передбачених положенням статті 2 цієї Конвенції.

d. Стан, несумісний з гідністю людини, в якому перебуває будь-яка особа або група осіб.

2. У цій Конвенції слово «освіта» відноситься до всіх типів і ступенів освіти [13]

Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, 1966

Стаття 13

1. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на освіту. Вони погоджуються, що освіта повинна бути спрямована на повний розвиток людини та усвідомлення її гідності і повинна зміцнювати повагу до прав людини та її основних свобод.

2. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають, що для повного здійснення цього права:

a) початкова освіта повинна бути обов'язковою і безплатною для всіх;

b) середня освіта в її різних формах, включаючи професійно-технічну середню освіту, повинна бути відкритою і доступною для всіх шляхом вжиття всіх необхідних заходів і, зокрема, поступового запровадження безплатної освіти;

c) вища освіта повинна бути однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного шляхом вжиття всіх необхідних заходів і, зокрема, поступового запровадження безплатної освіти;

1. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються поважати свободу батьків (у відповідних випадках законних опікунів) обирати для своїх дітей не тільки державні школи, а й інші школи, що відповідають тому мінімуму вимог щодо освіти, який може бути встановлено чи затверджено державою, і забезпечувати релігійне та моральне виховання своїх дітей відповідно до власних переконань. [19]

Конвенція про права дитини, 1989

Стаття 23

3. Для забезпечення особливих освітніх потреб дитини, згідно з пунктом 2 цієї статті, з урахуванням фінансових ресурсів батьків або інших осіб, які забезпечують турботу про дитину, надається допомога, що має на меті забезпечення дитині з особливими освітніми потребами ефективного доступу до послуг у галузі освіти, професійної підготовки, медичного обслуговування, відновлення здоров'я, підготовки до трудової діяльності та доступу до засобів відпочинку таким чином, який призводить до найбільш повного по можливості втягнення дитини в соціальне життя і досягнення розвитку її особи, включаючи культурний і духовний розвиток дитини.

Стаття 28

(ч. 1): Держави-учасниці визнають право дитини на освіту, і з метою поступового досягнення здійснення цього права на підставі рівних можливостей вони, зокрема:

а) забезпечують безплатну й обов'язкову початкову освіту;

б) сприяють розвитку різних форм середньої освіти як загальної, так і професійної, забезпечують її доступність для всіх дітей та вживають таких заходів, як забезпечення безплатної освіти та надання у випадку необхідності фінансової допомоги;

с) забезпечують доступність вищої освіти для всіх на підставі здібностей кожного за допомогою всіх необхідних засобів... (06)

Всесвітня декларація про освіту для всіх, 1990 р.

Стаття I – Задоволення базових освітніх потреб

Усім дітям, молоді, дорослим надається можливість отримати освіту для задоволення їх базових освітніх потреб. Ці потреби охоплюють як необхідний обсяг навичок (вміння читати, писати, володіння усним мовленням, вміння рахувати і вирішувати завдання), так і основний зміст навчання (знання, професійні навички, ціннісні установки і погляди).

Стаття III – Забезпечення доступу до освіти і сприяння дотриманню рівності

1. Базова освіта має надаватися усім дітям, підліткам та дорослим. З цією метою необхідно розширювати надання високоякісних послуг у сфері базової освіти і здійснювати послідовні заходи щодо скорочення нерівності.

2. Для того, щоб забезпечувати на рівноправній основі базову освіту, всім дітям, підліткам та дорослим повинна бути надана можливість отримання і підтримки освіти на прийнятному рівні.

[...]

6. Потреби осіб з особливими освітніми потребами заслуговують на особливу увагу. Необхідно вжити заходів щодо забезпечення рівного доступу до освіти для всіх категорій осіб з особливими освітніми потребами як невід'ємної частини системи освіти.

*Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю
Резолюція, прийнята Генеральною Асамблеєю, 1993 р. Правило 6.*

Освіта Державам слід визнавати принцип рівних можливостей у галузі початкової, середньої та вищої освіти для дітей, молоді та дорослих, які мають особливі освітні потреби, в інтегрованих структурах. Їм слід забезпечувати, щоб освіта осіб з особливими потребами була невід'ємною частиною системи загальної освіти.

1. Відповідальність за освіту осіб з особливими освітніми потребами в інтегрованих структурах слід покласти на органи управління загальної освіти. Слід забезпечити, щоб питання, пов'язані з освітою осіб з особливими освітніми потребами, були складовою частиною національного планування у галузі освіти, розробки навчальних програм та організації освітнього процесу.

2. Навчання у загальноосвітніх школах передбачає забезпечення послуг перекладачів та інших відповідних допоміжних послуг. Слід забезпечити адекватний доступ і допоміжні послуги, покликані задовольняти особливі освітні потреби осіб.

3. До освітнього процесу на всіх рівнях слід залучати батьківські групи та організації осіб з особливими освітніми потребами.

4. У тих державах, де освіта є обов'язковою, її слід забезпечувати для дітей обох статей з різними особливими освітніми потребами.

5. Особливу увагу слід приділяти таким особам:

а) дітям наймолодшого віку, які є особами з особливими освітніми потребами;

в) дітям з особливими освітніми потребами дошкільного віку;

с) дорослим особам з особливими освітніми потребами, особливо жінкам.

6. Для забезпечення особам з особливими освітніми потребами можливостей у галузі освіти у загальноосвітній школі державам слід:

а) мати чітко сформульовану політику, яка розуміється і приймається на рівні шкіл і на рівні місцевої громади;

в) забезпечити гнучкість навчальних програм, можливість вносити до них доповнення і зміни;

с) надавати високоякісні навчальні матеріали, забезпечити на постійній основі підготовку викладачів і надання їм підтримки.

7. Спільне навчання і громадські програми слід розглядати як елементи, що доповнюють економічно ефективну систему навчання і професійної підготовки осіб з особливими освітніми потребами. У рамках національних програм заохочувати громади використовувати та розвивати свої ресурси з метою забезпечення освіти для осіб з особливими освітніми потребами. (33)

Саламанська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у галузі освіти осіб з особливими освітніми потребами, 1994

1. Ми, делегати Всесвітньої конференції з освіти осіб з особливими освітніми потребами, що представляють 92 уряди і 25 міжнародних організацій, які зібралися тут в Саламанці, Іспанія, з 7 по 10 червня 1994 року, підтверджуємо нашу підтримку освіти для всіх, визнаємо необхідність і невідкладність забезпечення освіти для дітей,

молоді та дорослих з особливими освітніми потребами в рамках загальної системи освіти і таким чином схвалюємо. Рамки дій з освіти осіб з особливими освітніми потребами, якими можуть керуватися уряди й організації в дусі їх положень і рекомендацій.

2. Ми вважаємо і урочисто заявляємо про те, що:

- кожна дитина має право на освіту і повинна мати можливість отримувати і підтримувати прийнятний рівень знань,
- кожна дитина має унікальні особливості, інтереси, здібності та освітні потреби,
- необхідно розвивати системи освіти і реалізувати освітні програми таким чином, щоб брати до уваги широке розмаїття цих особливостей і потреб,
- особи, які мають особливі потреби в освітньому процесі, повинні мати доступ до навчання в школах системи загальної освіти, які повинні створити їм умови за допомогою педагогічних методів, орієнтованих в першу чергу на задоволення додаткових потреб дітей,
- інклюзивні школи є найбільш ефективним засобом боротьби з дискримінаційними поглядами, створення сприятливої атмосфери в громадах, побудови інклюзивного суспільства і забезпечення освіти для всіх; більше того, вони забезпечують реальну освіту для більшості дітей, підвищують ефективність і рентабельність системи освіти. [35]

Копенгагенська декларація про соціальний розвиток, 1995 Зобов'язання 6

Ми зобов'язуємося сприяти досягненню цілей загального і справедливого доступу до якісної освіти, найвищого досяжного рівня фізичного і психічного здоров'я та доступу всіх людей до первинних медико-санітарних послуг, докладаючи особливих зусиль для усунення нерівності, пов'язаної із соціальними умовами, з ознаками раси, національного походження, статі, віку або особливих освітніх потреб; поважати і розвивати нашу спільну культуру і наші своєрідні культури; прагнути підвищувати роль культури в розвитку; зберігати головні основи зорієнтованого на людину сталого розвитку та сприяти всебічному розвивальні людських ресурсів і

соціального розвитку. Мета цієї діяльності полягає у викоріненні злиднів, сприянні повній і продуктивній зайнятості та заохочення соціальної інтеграції. [17]

Дакарські рамки дій. Освіта для всіх: виконання наших загальних зобов'язань, 2000

1. Ми, учасники Всесвітнього форуму з освіти, присутні в Дакарі, Сенегал, в квітні 2000 р., заявляємо про свою відданість досягненню цілей і вирішенню завдань освіти для всіх, для кожного громадянина і кожного суспільства.

8. Для досягнення цих цілей ми – уряди, організації, установи, групи і асоціації, представлені на Всесвітньому форумі з освіти, зобов'язуємося:

(I) забезпечувати на національному та міжнародному рівнях тверду політичну прихильність освіти для всіх, розробляти національні плани дій і значним чином збільшувати інвестиції в базову освіту;

(viii) створювати безпечні, здорові, інклюзивні і справедливо забезпечені ресурсами умови в галузі освіти, що сприяють успішному навчанню і досягненню чітко визначених рівнів успішності для всіх...11 [4]

Конвенція про права осіб з інвалідністю, 2006

Стаття 24

1. Держави-учасниці визнають право осіб з інвалідністю на освіту. Для цілей реалізації

цього права без дискримінації й на підставі рівності можливостей держави-учасниці забезпечують інклюзивну освіту на всіх рівнях і навчання протягом усього життя, прагнучи при цьому:

а) повного розвитку людського потенціалу, а також почуття гідності та самоповаги; посилення поваги до прав людини, основоположних свобод і людської багатоманітності;

б) розвитку особистості, талантів і творчості осіб з інвалідністю, а також їхніх розумових і фізичних здібностей у найповнішому обсязі;

с) надання особам з інвалідністю можливості брати ефективну участь у житті вільного суспільства.

2. Під час реалізації цього права держави-учасниці забезпечують, щоб:

а) особи з інвалідністю не виключалися через інвалідність із системи загальної освіти, а діти з інвалідністю – із системи безплатної та обов’язкової початкової або середньої освіти;

б) особи з інвалідністю мали нарівні з іншими доступ до інклюзивної, якісної та безплатної початкової й середньої освіти в місцях свого проживання;

с) забезпечувалося розумне пристосування, що враховує індивідуальні потреби;

д) особи з інвалідністю отримували всередині системи загальної освіти необхідну підтримку для полегшення їхнього ефективного навчання;

е) в умовах, які максимально сприяють засвоєнню знань і соціальному розвивальні, відповідно до мети повного охоплення, вживались ефективні заходи з організації індивідуалізованої підтримки.

3. Держави-учасниці надають особам з інвалідністю можливість засвоювати життєві та соціальні навички, щоб полегшити їхню рівну участь в процесі освіти і як членів місцевої спільноти. Держави-учасниці вживають у цьому напрямі належних заходів, зокрема:

а) сприяють засвоєнню абетки Брайля, альтернативних шрифтів, підсилювальних та альтернативних методів, способів і форматів спілкування, а також навичок

орієнтації та мобільності й сприяють підтримці з боку однолітків і наставництву;

б) сприяють засвоєнню жестової мови та заохоченню мовної самобутності глухих;

с) забезпечують, щоб навчання осіб, зокрема дітей, які є сліпими, глухими чи сліпоглухими, здійснювалося з допомогою найбільш відповідних для особи з інвалідністю мов, методів і способів спілкування і в обстановці, яка максимально сприяє засвоєнню знань і соціальному розвивальні.

4. Щоб сприяти забезпеченню реалізації цього права, держави-учасниці вживають належних заходів для залучення до роботи вчителів, зокрема й учителів з інвалідністю, які володіють жестовою мовою та (чи) абеткою Брайля, та для навчання спеціалістів і персоналу, що працюють на всіх рівнях системи освіти. Таке навчання

охоплює освіту з питань інвалідності й використання відповідних підсилювальних і альтернативних методів, способів та форматів спілкування, навчальних методик і матеріалів для надання підтримки особам з інвалідністю.

5. Держави-учасниці забезпечують, щоб особи з інвалідністю могли мати доступ до загальної вищої освіти, професійного навчання, освіти для дорослих і навчання протягом усього життя без дискримінації та нарівні з іншими. Із цією метою держави-учасниці забезпечують, щоб для осіб з інвалідністю забезпечувалося розумне пристосування. [15]

Після здобуття Україною незалежності Верховна Рада України ухвалила, а у червні 1996 року прийняла Основний Закон – Конституцію України, що закріпила основні права, свободи й обов'язки громадян нашої держави (розділ II).

Стаття 21 Конституції зазначає, що «усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах», а ст. 53 зазначає, що «державна забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти у державних і комунальних закладах освіти; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої та післядипломної освіти, різних форм навчання». [16]

Рівність прав та неприпустимість їх обмежень «за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовними та іншими ознаками» наголошується у статті 24. Хоч дана стаття не виділяє окремо людей з інвалідністю, очевидно, що рівність прав, зокрема й права на освіту, поширюється також і на дітей та осіб з інвалідністю та / чи з особливими освітніми потребами.» [22].

16 грудня 2009 року Верховна Рада України ратифікувала Конвенцію ООН про права осіб з інвалідністю і Факультативний протокол до неї, а 6 березня 2010 року ці міжнародні документи набули чинності на території України.

Ратифікація державою зазначеної Конвенції зобов'язувала Україну забезпечити реалізацію прав осіб з інвалідністю, у тому числі на освіту. «У зв'язку з цим, у 2010 році були внесені зміни до Закону України «Про загальну середню освіту», згідно з якими діти з ООП отримали можливість здобувати загальну середню освіту

дистанційно, а також у спеціальних і інклюзивних класах закладів загальної середньої освіти».

В період з 2009 по 2012 рік Кабінетом міністрів України та Міністерством освіти і науки України було ухвалено та прийняти нормативних-правових документів, щодо інклюзивної освіти в Україні:

- розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 року» (2009);
- постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах» (2011);
- накази Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання» (2010);
- інструкційно-методичні листи МОН України «Щодо введення посади вихователя (асистента вчителя) у загальноосвітніх навчальних закладах з інклюзивним навчанням» (2012), «Про організацію інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» (2012).

Однак, у цей час державна політика України у сфері освіти не передбачала системного впровадження інклюзивної освіти по всій країні.

31 березня 2017 року питання інклюзивної освіти було розглянуто на вищому державному рівні – засіданні Національної ради реформ, за результати якого було рекомендовано МОН:

- вжити заходів щодо удосконалення чинного законодавства у сфері освіти щодо забезпечення права дітей з ООП на інклюзивне навчання;
- затвердити положення про установу, яка здійснюватиме супровід і оцінку дітей з ООП;
- включити до програми підготовки студентів закладів вищої педагогічної освіти обов'язковий курс для всіх педагогічних працівників щодо особливостей роботи з дітьми з ООП в рамках інклюзивного навчання;
- створити базу Єдиного реєстру дітей з ООП. [10]

23 травня 2017 року був ухвалений Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з ООП до освітніх послуг». Законопроект закріплює права на освіту людей з особливими освітніми проблемами. Зокрема, закон передбачає що: “У разі звернення особи з особливими освітніми потребами або її батьків заклад освіти утворює інклюзивний клас та/або групу в обов’язковому порядку.

Спеціальний клас та/або група утворюється керівником закладу освіти за погодженням із засновником цього закладу освіти або уповноваженим ним органом.

Заклади освіти створюють умови для навчання осіб з особливими освітніми потребами відповідно до індивідуальної програми розвитку та з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей.

Заклад освіти відповідно до законодавства організовує та/або забезпечує надання особам з особливими освітніми потребами психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг, а також допоміжних засобів для навчання” [000]

Вперше за роки незалежності України Закон вводить нові поняття «особа з особливими освітніми потребами», «інклюзивне навчання», «індивідуальна програма розвитку».

«Крім того, Закон гарантує особам з ООП отримання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг, навчання за допомогою найбільш доступних для таких осіб мови, методів і способів спілкування, зокрема навчання жестовою мовою, шрифтом Брайля» [32].

«З метою мотивації педагогічних працівників закладів дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійної (професійно-технічної) освіти і закладів вищої освіти I–II рівнів акредитації, які працюють в інклюзивних класах (групах), постановою Кабінету Міністрів України від 14.02.2018 №72 «Про внесення змін у додаток до Постанови Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 р. №1096 «Про встановлення розміру доплати за окремі види педагогічної діяльності» встановлено доплату в розмірі 20% педагогічним працівникам і помічникам вихователів закладів освіти» [95].

Наказом МОН від 25.06.2018 № 677 «Про затвердження Порядку створення груп продовженого дня у державних і комунальних закладах загальної середньої освіти» визначені умови створення інклюзивних, спеціальних груп продовженого дня в державних і комунальних закладах загальної середньої освіти [31].

6 вересня 2018 року був ухвалений Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг». «Що вдосконалює законодавство у сфері спеціальної освіти (закони «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту») щодо забезпечення прав осіб з ООП та приведення їх у відповідність з нормами актів міжнародного права і базового Закону України «Про освіту». Зазначений Закон України спрямований на подальшу імплементацію міжнародних стандартів у сфері захисту прав осіб з ООП, створення толерантного і рівного для всіх освітнього середовища» [28].

Таким чином, починаючи з 1948 року Організація Об'єднаних Націй визначила, що праву на освіту мають всі люди, таким чином поклала початок розвитку інклюзивної освіти, в 1960 року, розпочинає боротьбу проти нерівності в сфері освіти. Таким чином починає декларувати перші принципи інклюзивної освіти, а саме рівності та доступності. Починаючи з 1994 року вводить поняття люди з особливими освітніми потребами, таким чином дає другий поштовх до розвитку сучасної освітньої моделі.

Україна, як країна засновниця ООН успішно ратифікує та впроваджує рішення. Ми можемо прослідкувати, як наша країна за роки Незалежності ухвалила низку законів, підзаконних актів, які покликані формувати інклюзивну освіту, створювати простір для розвитку політики та культури інклюзивної освіти, а також розпочала виділення коштів на модернізації закладів освіти у вигляді субвенцій, для модернізації освітнього простору.

Висновки до першого розділу

Отже з розвитком суспільства та демократії можемо прослідкувати як розвивалася й освітня сфера. Людство приходить все до нових і нових форм, які створюватимуть рівні умови та даватимуть рівні можливості для всіх.

Ми спостерігаємо, як змінювалися моделі сприйняття і прийняття людей з особливими освітніми потребами, як змінилося законодавство, та яким чином світова спільнота турбується про рівні освітні можливості. Сьогодні вища освіта, насамперед, базується на принципах і цінностях, які дають можливість людям з особливими освітніми потребами вільно здобувати освіту, яка буде підлаштовуватися під них та сприяти умовами для їх розвитку, а не навпаки.

Таким чином, при розв'язаних специфічних завдань закладу освіти потрібно врахувати безліч нюансів: заклад освіти має створити зручні умови навчання, навчальні приміщення повинні бути доступними й відкритими, дизайн має бути універсальним та мультифункціональним, який при потребі може трансформуватися і підлаштовуватися під здобувача в залежності від його потреб; освітній процес має будуватися на політиці рівності, партнерства, взаємопідтримки, толерантне ставлення повинно бути забезпечене. Здобувачі з особливими освітніми потребами повинні відчувати себе частиною суспільства, а не окремими його елементами; також зростають вимоги до побудови самого освітнього процесу, який повинен бути гнучким та враховувати безліч нюансів. До викладання мають долучатися професіонали-практики, викладачі, які мають відповідні кваліфікації, та вміють вести навчальний процес, який відповідає спроможності здобувача з особливими освітніми потребами, при цьому дає можливість досягти поставлених цілей. До побудови освітнього процесу повинні бути залучені зацікавлені сторони, батьки, суспільство, роботодавці, спеціалісти. Не менш важливою є нормативна база закладу освіти, яка не повинна містити дискримінаційних норм, базуватися на принципах рівності й забезпечувати доступність для всіх учасників освітнього процесу.

Для країни, яка знаходиться на стадії активної війни з агресором, проблема інклюзивної освіти є однією з пріоритетних. За 7 років війни кількість людей з інвалідністю збільшилася на кілька тисяч. І питання їх соціалізації є надзвичайно актуальним, в тому ж числі через підвищення професійного рівня і переорієнтації.

РОЗДІЛ 2.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ ПРИ ВПРОВАДЖЕННІ ПРОЄКТУ “ОСВІТА ДЛЯ ВСІХ”

2.1 Проєкт “Освіта для всіх”: мета, цілі, завдання

1. Анотація

Проєкт спрямований на визначення проблем людей з особливими освітніми потребами, які виникають при отриманні вищої освіти в закладах вищої освіти та пошуку ефективних шляхів для їх вирішення.

Актуальність проєкту зумовлена тим, що відповідно до частини першої статті 4 Закону України «Про вищу освіту», «Кожен має право на вищу освіту», а також «Право на вищу освіту гарантується незалежно від віку, громадянства, місця проживання, статі, кольору шкіри, соціального і майнового стану, національності, мови, походження, стану здоров'я, ставлення до релігії, наявності судимості, а також від інших обставин». Але на практиці люди з особливими потребами стикаються з рядом проблем. Зокрема:

- відсутність інфраструктури в закладах вищої освіти (пандусів, сучасних ліфтів, доступними аудиторіями, гуртожитків з відповідною інфраструктурою);
- мала кількість інформації для абітурієнтів з особливими потребами, про можливості здобуття вищої освіти;
- булінг серед академічної спільноти; невпевненість людей з особливими потребами в собі та в своїх силах;
- ряд стереотипів пов'язаних з освітою даної категорії суспільства.

Відтак, створивши відповідні умови для здобуття вищої освіти, людям з особливими потребами, будуть забезпечені умови для їх активного розвитку, отримання вмінь, знань та навичок для професійної діяльності, що в свою чергу дасть кваліфікованих працівників, які зможуть працювати на користь країни.

В межах проєкту планується провести ряд досліджень, які допоможуть детальніше ознайомитися з проблематикою, проведення брифінгу з закладами вищої освіти стосовно інклюзивної освіти, організувати цикл лекції для академічної спільноти стосовно інклюзії та інклюзивної освіти, провести інформаційну кампанію про можливості здобуття вищої освіти серед людей з особливими потребами.

Метою проєкту є: Доступність вищої освіти серед людей з додатковими освітніми потребами, шляхом створення сприятливих умов, розвитку інфраструктури закладів вищої освіти та проведення інформаційних кампаній.

2. Опис проєкту

проєкт передбачає чотири етапи:

Етап 1. Проведення дослідження в 5 провідних ЗВО м. Київ: Національний університет «Києво-Могилянська академія», Національний авіаційний університет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, Київський національний університет театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого.

В даних університетах планується провести наступні дослідження :

1. Наявність інфраструктури для навчання студентів з особливими освітніми потребами;
2. Яка кількість студентів з особливими освітніми потребами навчається;
3. З якими труднощами вони зіштовхуються під час навчання;
4. Наявність успішних кейсів з інклюзивної освіти.

Дані університети здійснюють підготовку фахівців за різними напрямками, цим самим ми зможемо дослідити наскільки вільний вибір можуть робити абітурієнти з особливими освітніми потребами при вступі.

Етап 2. Передбачає проведення брифінгу з адміністрацією Національного авіаційного університету з приводу інклюзивної освіти на основі зібраних даних. У брифінгу візьмуть участь: студентське самоврядування на чолі з головою, адміністрація НАУ на чолі з ректором, представники студентів з особливими освітніми потребами.

В процесі зустрічі будуть репрезентовані дані проведеного дослідження та обговоренні перспективи вирішення, зокрема: створення робочої групи, в яку увійдуть представники студентського самоврядування, адміністрації та студенти з особливими освітніми потребами.

Етап 3. Передбачає напрацювання робочою групою плану з покращення умов навчання, а саме створення інклюзив умов на території університету та модернізацію освітнього процесу, який дозволить ефективніше навчавати здобувачів з особливими освітніми потребами (затвердження на вченій раді університету).

Паралельно етапу 2 та 3, планується проведення циклу тренінгів з інклюзії, для студенти та викладачі. Зокрема для студентів будуть проведені тренінги з толерантності, подолання стереотипів, комунікацій із студентами з особливими освітніми потребами. Здобувачам з особливими освітніми потребами тренінги на тему лідерства, емоційного інтелекту, комунікацій та інші. Для викладачів будуть проведені тренінги з інноваційних методів викладання, комунікацій із здобувачами з особливими освітніми потребами.

Етап 4. Передбачає проведення одноденного форуму, на якому планується представити результати досліджень, напрацювання робочої групи створеної в результаті брифінгу в Національному авіаційному університеті, зміни, які вже відбуваються, та які будуть відбуватися за результатами роботи робочої групи. Форум планується провести на базі Національного авіаційного університету за участю представників ЗВО, в яких проводилося дослідження на першому етапі, Міністерства освіти і науки України, здобувачів з особливими освітніми потребами. Позитивний досвід від проекту в Національному авіаційному університеті планується адаптувати та поширювати на університети, які брали участь в дослідженні.

План виконання проекту (див.табл.2.1):

Таблиця 2.1.

<i>Етапи реалізації</i>	<i>Опис заходів для здійснення етапу</i>
-------------------------	--

1. Підготовчий	<ol style="list-style-type: none"> 1. Збір команди; 2. Розробка досліджень; 3. Запуск соціальних сторінок проєкт; 4. Пошук партнерів для реалізації проєкту.
1. Основний етап	<ol style="list-style-type: none"> 1. проведення запланованих досліджень; 2. проведення брифінгу в Національному авіаційному університеті; 3. проведення циклу лекцій та семінарів для академічної спільноти; 4. створення робочої групи в Національному авіаційному університеті; 5. розробка проєкту з розвитку інклюзивної освіти Національному авіаційному університеті; 6. проведення форуму в Національному авіаційному університеті.
1. Підсумковий	<ol style="list-style-type: none"> 1. підведення підсумків проєкту, розповсюдження інформацію про його результати. Інформація буде розповсюджена через соціальні сторінки проєкту, інформаційні ресурси партнерів, сайт та соціальні мережі Національного авіаційного університету, інформаційні ресурси Osvita.UA, studway

Очікувані результати від проєкту:

- Результати досліджень допоможуть детальніше розібратися із проблемами, з якими стикаються здобувачі з додатковими освітніми потребами, а також дадуть дані для проведення брифінгу в Національному авіаційному університеті;
- За результатами брифінгу в Національному авіаційному університеті буде створена робоча група в складі: 2 представники органу студентського самоврядування; 3 представники адміністрації; 1 представник відділу

внутрішнього забезпечення якості освіти; 3 представники здобувачів з особливими освітніми потребами.

- Робоча група ознайомиться з результатами опитування і протягом трьох місяців розробить проєкт з покращення освітніх умов, що дозволить підвищити якість освітніх послуг, які надаються в Національному авіаційному університеті;
- Даний проєкт буде затверджений на Вченій раді та прийнятий до реалізації;
- Завершальним етапом проєкту буде форум, за участі 50 осіб, які представлятимуть заклади вищої освіти, що брали участь у проведенні дослідження. Учасники будуть обрані за наступними квотами: 3 представники студентського самоврядування, 3 представники адміністрації, 3 представники здобувачів з особливими потребами та 1 людина на розсуд ЗВО;
- Очікується що після форуму заклади вищої освіти, які брали в ньому участь розроблять власні робочі групи для напрацювання проєкту покращення освітніх умов для здобувачів з особливими освітніми потребами;

Вплив проєкту рівною мірою стосується чоловіків і жінок.

Цільова аудиторія проєкту:

Люди особливими освітніми потребами, які бажають стати здобувачами вищої освіти, або вже є ними.

Таким чином, основна мета проєкту - це дослідити провідні заклади освіти на предмет їхньої доступності і можливості навчати здобувачів з особливими освітніми потребами. Не менш важливо, що за допомогою проєкту заклади освіти можуть виявити слабкі місця в побудові освітнього процесу та усунути їх за допомогою залучення всіх ключових стейкхолдерів.

2.2 Порівняльний аналіз впровадження принципів інклюзивної освіти в закладах вищої освіти, що беруть участь у проєкті.

Для аналізу впровадження принципів інклюзивної освіти ми оберемо два заклади вищої освіти, що беруть участь в проєкті, а саме Національний авіаційний університет (далі - НАУ) та Національний університет “Києво-Могилянська

академія” (далі - НаУКМА). Оскільки ці заклади освіти є одними з найбільших в Україні та мають десятки освітніх програм, для ефективного аналізу та, щоб вкластися в терміни написання дипломної роботи, звужуємо дослідження до освітньо-професійної програми “Соціальна робота” в НАУ та освітньо-наукових програм “Соціальна робота” в НаУКМА за другим (магістерським) рівнем.

За основу ми беремо принципи інклюзивної освіти, які задекларовані ЮНЕСКО
Інклюзивна освіта базується на таких принципах:

- цінність людини не залежить від її здібностей і досягнень;
- кожна людина здатна відчувати і думати;
- кожна людина має право на спілкування і на те, щоб бути почутою;
- адаптація системи до потреб дитини, а не навпаки;
- справжня освіта може здійснюватися тільки в контексті реальних взаємостосунків;
- всі люди потребують підтримки і дружби ровесників;
- задоволення індивідуальних освітніх потреб кожної дитини;
- визнання спроможності до навчання кожної дитини та, відповідно, необхідність створення суспільством відповідних для цього умов;
- залучення батьків до навчального процесу дітей як рівноправних партнерів та перших вчителів своїх дітей;
- командний підхід у навчанні та вихованні дітей, що передбачає залучення педагогів, батьків та спеціалістів;
- складність завдань повинна відповідати здібностям дитини;
- рівний доступ до навчання у загальноосвітніх закладах та отримання якісної освіти кожною дитиною;
- подолання потенційних бар'єрів в навчанні.

Для того, щоб дослідити, яким чином дані принципи реалізують на освітніх програмах в НАУ та НаУКМА, ми розподіляємо принципи інклюзивної освіти на 4 групи: 1. Політика закладу; 2. Інфраструктура; 3. Нормативна документація; 3. Організація навчального процесу.

Розподіл принципів буде відбуватися наступним чином:

1) Нормативна документація

a) адаптація системи до потреб здобувача, а не навпаки;

Освітній процес повинен бути гнучким, зокрема заклад має надавати можливості для створення унікальної освітньої траєкторії, яка може задовольнити освітні потреби кожної людини. Індивідуальна освітня траєкторія - персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання. Індивідуальна освітня траєкторія в закладі освіти може бути реалізована через індивідуальний навчальний план;

[6]

b) рівний доступ до навчання у загальноосвітніх закладах та отримання якісної освіти кожним здобувачем;

Документація ЗВО не повинна містити дискримінаційних норм та положень. ЗВО повинен забезпечувати якісний освітній процес.

2) Інфраструктура

a) визнання спроможності до навчання кожного здобувача та, відповідно, необхідність створення суспільством відповідних для цього умов;

b) подолання потенційних бар'єрів в навчанні.

Заклади вищої освіти мають створювати інклюзивний та універсальний освітній простір, яким зможуть користуватися не тільки люди з інвалідністю, а й діти до 7 років, вагітні, люди похилого віку і так далі.

3) Організація освітнього процесу

a) задоволення індивідуальних освітніх потреб кожного здобувача;

Заклад повинен забезпечити здобувача можливістю створення індивідуальної програми розвитку - документ, що забезпечує індивідуалізацію навчання особи з особливими освітніми потребами, закріплює перелік необхідних психолого-педагогічних, корекційних

потреб/послуг для розвитку дитини та розробляється групою фахівців з обов'язковим залученням батьків дитини з метою визначення конкретних навчальних стратегій і підходів до навчання; [6]

b) Залучення батьків до навчального процесу здобувачів освіти як рівноправних партнерів та перших вчителів своїх дітей;

Заклад повинен створити умови, в яких всі зацікавлені сторони можуть мати вплив на освіту, дитини з особливими освітніми потребами.

c) Командний підхід у навчанні здобувачів, що передбачає залучення педагогів, батьків та спеціалістів;

Цей принцип зазначає, що навчання має передбачати можливість широкого залучення зацікавлених сторін, до яких входять батьки здобувача, які знають що краще йому запропонувати (методи навчання, викладачів та професіоналів, які, в свою чергу, мають володіти відповідними кваліфікаціями та навичками, щоб правильно навчати здобувача з особливими освітніми потребами). У ЗВО повинна функціонувати служба психологічної підтримки та соціальна служба

d) складність завдань повинна відповідати здібностям здобувача;

Викладачі мають побудувати таким чином викладання своє дисципліни, щоб люди з особливими освітніми потребами відповідно до своїх здібностей змогли досягти бажаного результату, для цього потрібно використовувати різні методи подання навчального матеріалу та моніторингу навчального процесу.

e) Справжня освіта може здійснюватися тільки в контексті реальних взаємостосунків;

Документи заклади мають містити норми, які дають можливість за допомогою, реальних механізмів здійснювати співпрацю зацікавлених сторін (стейкхолдерів)

4) Політика закладу

a) цінність людини не залежить від її здібностей і досягнень;

b) кожна людина здатна відчувати і думати;

- c) кожна людина має право на спілкування і на те, щоб бути почутою;
- d) всі люди потребують підтримки і дружби ровесників.

Заклад освіти повинен створювати політики і правила, які будуть забезпечувати виконання вищезазначених принципів інклюзивної освіти, не будуть містити дискримінаційних норм, створюватимуть середовище в всі рівні, проводити просвітницьку діяльність яка створюватиме середовище, дружби, рівності та толерантності.

Досліджувати, яким чином ЗВО впроваджують принципи інклюзивної освіти ми будемо наступними методами, зокрема:

1. Нормативна документація - за допомогою аналізу нормативної документації ЗВО, якими регулюється діяльність та освітній процес, а саме: Статут, положення, і так далі;
2. Інфраструктура - обхід корпусів, аудиторій в яких проводиться навчання, бібліотеки та інших об'єктів інфраструктури;
3. Організація освітнього процесу - за допомогою інтерв'ювання, опитування студентів, викладачів та гаранта освітньої програми;
4. Політика закладу - аналіз стратегії та політик закладу.

Своє дослідження і порівняльний аналіз впровадження принципів інклюзивної освіти ми розпочнемо з нормативної документації НАУ та НаУКМА. Спершу ми ознайомимося з нормативною документацією НАУ, а саме: зі статутом, документацією яка б свідчила про наявність співпраці та шляхів залучення зацікавлених сторін до освітнього процесу, а також правила вступу, які повинні бути рівними для всіх та не повинні містити дискримінаційних норм.

Отже, аналізуючи статут НАУ ми спостерігаємо наявність пунктів, які свідчать про те що даний заклад вищої освіти, декларує створення умов для інклюзивного навчання, а саме:

2.3. Зважаючи на завдання, які стоять перед Університетом як національним закладом освіти, його освітня діяльність будується за такими основними принципами:

- 1. доступність здобуття освіти кожним громадянином України;**

2. незалежність здобуття освіти від впливу політичних партій, громадських і релігійних організацій;
3. ступенева підготовка фахівців;
4. організаційне поєднання фундаментальної академічної освіти з фахово-орієнтованою практичною підготовкою;
5. повага до професорів та інших науково-педагогічних працівників Університету як особистостей - завдяки їхнім знанням, досвіду, відповідальності, авторитету досягається розвиток навчальної, наукової, виховної ланок діяльності Університету;
6. найвищим пріоритетом Університету є становлення особистостей серед науково-педагогічних працівників та здобувачів освіти, турбота про умови їхньої праці, залучення до самоврядування, визнання результатів їхньої праці та внеску у провадження освітньо-наукової діяльності в Університеті;
- 7. гуманізація освітнього процесу та гуманітаризація змісту освіти, утвердження пріоритетності загальнолюдських духовних цінностей, українського патріотизму, гармонізації взаємовпливу людини й довкілля, суспільства й природи;**
8. наступність та безперервність освітнього процесу;
9. випереджальний інноваційний розвиток освіти і науки;
10. посилення фундаментальної складової як у навчанні, так і в наукових дослідженнях, створення на їх основі конкурентоспроможних освітніх і наукових програм;
11. створення і впровадження нових технологій навчання та програм наукових досліджень;
- 12. моніторинг якості освіти, забезпечення прозорості її процедур та результатів, сприяння розвитку громадського контролю;**
13. інтеграція освітньо-наукової діяльності Університету у світову систему, впровадження передового досвіду розвинутих країн світу за збереження та розвиток досягнень і традицій української освіти та науки;

14. створення умов для мобільності студентів, викладачів, науковців, менеджерів освіти в межах європейського освітянського простору та міжнародних програмах академічної мобільності;
15. багатопрофільність та міждисциплінарність змісту навчальних планів і впровадження більш відкритої та мобільної системи навчання для студентів | і викладачів зі збереженням традиційних цінностей університетської освіти та наукової методології;
- 16. гнучкість програм підготовки фахівців, спрямованих на задоволення потреб ринку праці;**
17. особистісна орієнтація освіти й науки, задоволення потреб здобувачів освіти відповідно до їхніх інтересів, здібностей і потреб суспільства;
- 18. демократичність системи навчання;**
19. демократизація суспільного життя Університету;
20. формування національних і загальнолюдських цінностей;
21. постійне вдосконалення системи управління якістю освітньої та наукової діяльності;
22. визнання якісної практичної підготовки студентів як необхідної умови здобуття кваліфікацій усіх рівнів;
23. встановлення відповідальності всіх учасників освітнього процесу, залучення всіх категорій працівників Університету та здобувачів освіти до заходів із забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти;
- 24. навчання і викладання в Університеті є студоцентрованими. [37]**

...

3.5. Університет зобов'язаний:

1. вживати заходів, зокрема шляхом впровадження відповідних новітніх технологій щодо запобігання та виявлення академічного плагіату в наукових роботах наукових, науково-педагогічних, педагогічних, інших працівників і здобувачів вищої освіти та притягнення їх до дисциплінарної відповідальності;
2. мати внутрішню систему забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти;

3. створювати необхідні умови для здобуття вищої освіти особами з особливими освітніми потребами;

4. оприлюднювати на офіційному веб-сайті, на інформаційних стендах та в будь-який інший спосіб інформацію про реалізацію своїх прав і виконання зобов'язань. [37]

...

7.6. Особи, які навчаються в Університеті, мають право на:

1) вибір форми навчання;

2) безпечні і нешкідливі умови навчання, праці та побуту;

3) трудову діяльність у позанавчальний час;

4) додаткову оплачувану відпустку у зв'язку з навчанням за основним місцем роботи, скорочений робочий час та інші пільги, передбачені законодавством для осіб, які поєднують роботу з навчанням;

5) безоплатне користування бібліотеками, інформаційними фондами, навчальною, науковою та спортивною базами Університету;

6) безоплатне забезпечення інформацією для навчання в доступних форматах з використанням технологій, що враховують обмеження життєдіяльності, зумовлені станом здоров'я (для осіб з особливими освітніми потребами);

7) користування виробничою, культурно-освітньою, побутовою, оздоровчою базами Університету в порядку, передбаченому цим Статутом;

8) забезпечення гуртожитком та цілодобовим доступом до нього на строк навчання у порядку, встановленому законодавством;

9) участь у науково-дослідних, дослідно-конструкторських роботах, конференціях, симпозіумах, виставках, конкурсах, надання своїх робіт для публікації;

10) участь у заходах з освітньої, наукової, науково-дослідної, спортивної, мистецької, громадської діяльності, що проводяться в Україні та за кордоном, у встановленому законодавством порядку;

- 11) участь в обговоренні та вирішенні питань удосконалення навчально-виховного процесу, науково-дослідної роботи, призначення стипендій, організації дозвілля, оздоровлення;
- 12) внесення пропозицій щодо умов і розміру плати за навчання;
- 13) участь в об'єднаннях громадян;
- 14) участь у діяльності органів громадського / самоврядування Університету, ННІ, факультетів, Вченої ради Університету та вчених рад структурних підрозділів, органів студентського самоврядування;
- 15) вибір навчальних дисциплін у межах, передбачених відповідною освітньою програмою та навчальним планом, в обсязі, що становить не менш як 25% загальної кількості кредитів ЄКТС, передбачених для цього рівня вищої освіти;
- 16) навчання одночасно за кількома освітніми програмами, а також у кількох закладах вищої освіти за умови здобуття тільки однієї вищої освіти за кожним ступенем за кошти державного (місцевого) бюджету;
- 17) академічну мобільність, зокрема міжнародну;
- 18) отримання соціальної допомоги у випадках, встановлених законодавством;**
- 19) академічну відпустку або перерву в навчанні зі збереженням окремих прав здобувача вищої освіти, а також на поновлення навчання у порядку, встановленому Міністерством освіти і науки України;
- 20) участь у формуванні індивідуального навчального плану;**
- 21) моральне та / або матеріальне заохочення за успіхи у навчанні, науково-дослідній і громадській роботі, за мистецькі та спортивні досягнення тощо;
- 22) захист від будь-яких форм експлуатації, фізичного та психічного насильства;**
- 23) безоплатне проходження практики на підприємствах, в установах, закладах та організаціях, а також на оплату праці під час виконання виробничих функцій згідно із законодавством;
- 24) канікулярну відпустку тривалістю не менш як вісім календарних тижнів на навчальний рік;

- 25) отримання цільових пільгових державних кредитів для здобуття вищої освіти у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;
- 26) оскарження дій органів управління Університету та їх посадових осіб, педагогічних і науково-педагогічних працівників;
- 27) спеціальний навчально-реабілітаційний супровід та вільний доступ до інфраструктури Університету відповідно до медико-соціальних показань за наявності обмежень життєдіяльності, зумовлених станом здоров'я. [37]

Особи, які навчаються в Університеті за денною формою навчання за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів, мають право на отримання академічних та *соціальних стипендій у встановленому законодавством порядку*.

Особи, які навчаються в Університеті за денною формою навчання, можуть отримувати інші стипендії, призначені фізичними та/або юридичними особами.

...

9.1. Матеріально-технічна база Університету включає будівлі, споруди, землю, комунікації, обладнання, транспортні засоби, службове житло та інші матеріальні цінності.

Відповідно до законодавства та з урахуванням організаційно-правової форми Університету з метою забезпечення його статутної діяльності Міністерством освіти і науки України закріплюються на основі права господарського відання будівлі, споруди, майнові комплекси, комунікації, обладнання, транспортні засоби та інше майно. [37]

....

Будівлі, споруди і приміщення Університету повинні відповідати вимогам доступності згідно з державними будівельними нормами і стандартами. Якщо відповідні об'єкти неможливо повністю пристосувати для потреб осіб з особливими освітніми потребами, здійснюється їх розумне пристосування з урахуванням універсального дизайну.

проекткування, будівництво та реконструкція будівель, споруд і приміщень Університету здійснюються з урахуванням потреб осіб з особливими освітніми потребами. [37]

Земельні ділянки передаються Університету незалежно від форми власності у постійне користування в порядку, передбаченому Земельним кодексом України.

Аналізуючи статут можна стверджувати що в НАУ задекларовані законодавчі норми, якими ЗВО бере на себе зобов'язання створювати інклюзивні умови навчання.

Правила прийому до Національного авіаційного університету у 2020 році містять наступні норми, що регулюють вступ осіб з особливими освітніми потребами:

8.2. Проходять вступні випробування у формі співбесіди та в разі позитивного висновку про проходження співбесіди рекомендуються до зарахування під час вступу для здобуття вищої освіти на основі повної загальної середньої освіти:

- особи з інвалідністю внаслідок війни відповідно до пунктів 10 - 14 статті 7 Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту"; 39 особи, яким Законом України "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи" надано право на прийом без екзаменів до державних закладів вищої освіти за результатами співбесіди;
- **особи з інвалідністю, які неспроможні відвідувати заклад освіти (за рекомендацією органів охорони здоров'я та соціального захисту населення).**

Якщо такі особи рекомендовані до зарахування на відкриту або фіксовану (закриту) конкурсну пропозицію, вони зараховуються на місця державного або регіонального замовлення (крім випадку, коли в заяві зазначено:

"Претендую на участь у конкурсі виключно на місця за кошти фізичних та/або юридичних осіб, повідомлений про неможливість переведення в межах вступної кампанії на місця державного або регіонального замовлення"). [24]

8.4. Проходять вступні випробування у формі вступних іспитів (замість зовнішнього незалежного оцінювання) та в разі отримання кількості балів за кожний з них не менше ніж встановлений закладом вищої освіти мінімальний рівень допускаються до участі в конкурсному відборі під час вступу для здобуття вищої освіти на основі повної загальної середньої освіти або освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста:

особи, яким за рішенням регламентної комісії при регіональному центрі оцінювання якості освіти відмовлено в реєстрації для участі в 2020 році в зовнішньому незалежному оцінюванні через неможливість створення особливих (спеціальних) умов (за умови подання до приймальної комісії закладу вищої освіти копії медичного висновку за формою первинної облікової документації № 086-3/о "Медичний висновок про створення особливих (спеціальних) умов для 40 проходження зовнішнього незалежного оцінювання", затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України від 29 серпня 2016 року № 1027/900 "Деякі питання участі в зовнішньому незалежному оцінюванні та вступних іспитах осіб, які мають певні захворювання та/або патологічні стани, інвалідність", зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 27 грудня 2016 року за № 1707/29837, що завірений підписом секретаря регламентної комісії при регіональному центрі оцінювання якості освіти і печаткою регіонального центру оцінювання якості освіти, та відповідного витягу з протоколу засідання регламентної комісії при регіональному центрі оцінювання якості освіти). [24]

Такі особи беруть участь у конкурсному відборі за результатами вступних іспитів 2020 року та/або зовнішнього незалежного оцінювання 2018–2020 років з англійської, французької, німецької, іспанської мов, 2017–2020 років - з інших предметів (у будь-яких комбінаціях за їх вибором). Якщо такі особи допущені до конкурсного відбору на відкриту або фіксовану (закриту) конкурсну пропозицію на основі повної загальної середньої освіти, вони беруть участь у конкурсному відборі в межах квоти-1 на місця державного або регіонального замовлення (крім випадку, коли в заяві зазначено: «Претендую на участь у конкурсі виключно на місця за кошти фізичних та/або юридичних осіб, повідомлений про неможливість переведення в межах вступної кампанії на місця державного або регіонального замовлення»). [24]

Для вступників з числа осіб з порушенням зору, які використовують(вали) в процесі навчання шрифт Брайля та потребують створення особливої (спеціальної) умови за кодом 0205 Переліку особливих (спеціальних) умов, що створюються для осіб з особливими освітніми потребами в пунктах проведення зовнішнього незалежного оцінювання, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки

України, Міністерства охорони здоров'я України від 29 серпня 2016 року № 1027/900, зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 27 грудня 2016 року за № 1708/29838, вступні випробування з географії, фізики, хімії, англійської, іспанської, німецької та французької мов проводяться у закладі вищої освіти. [24]

Аналізуючи правила вступу на 2020 рік ми бачимо, що в НАУ чітко прописані правила, які регулюють вступ студентів з особливими освітніми потребами, та за потреби будуть створені відповідні умови.

Провівши аналіз статуту НаУКМА можна ствердити, що в ньому відсутні розділи які приписували окремі норми інклюзивної освіти, або створення додаткових умов для осіб з особливими освітніми потребами. Проте в закладі неодноразово акцентують увагу на забезпеченні якості вищої освіти, та створення демократичного та гуманістичного середовища.

Правила вступу до НаУКМА передбачають наступні норми:
VIII. Спеціальні умови участі в конкурсному відборі на здобуття вищої освіти

...

2. Проходять вступні випробування у формі співбесіди та в разі позитивного висновку про проходження співбесіди рекомендуються до зарахування:

- особи з інвалідністю внаслідок війни відповідно до пунктів 10-14 статті 7 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»;
- «особи, яким Законом України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» надано право на прийом без екзаменів до державних закладів вищої освіти за результатами співбесіди;» особи з інвалідністю, які неспроможні відвідувати заклад освіти (за рекомендацією органів охорони здоров'я та соціального захисту населення). [25]

Якщо такі особи рекомендовані до зарахування на відкриту або фіксовану (закриту) конкурсну пропозицію, вони зараховуються на місця державного замовлення (крім випадку, коли в заяві зазначено: «претендую на участь у конкурсі

виключно на місця за кошти фізичних та/або юридичних осіб, повідомлений про неможливість переведення в межах вступної кампанії на місця державного або регіонального замовлення»). [25]

...

7. Особи, які користуються спеціальними умовами участі в конкурсному відборі на здобуття вищої освіти за державним замовленням та за рахунок цільових пільгових державних кредитів на основі повної загальної середньої освіти відповідно до пунктів другого-п'ятого цього розділу і не були зараховані на місця державного замовлення, мають право брати участь у конкурсі на загальних засадах відповідно до конкурсного бала. [25]

...

9. Можуть бути переведені на вакантні місця державного замовлення в порядку, передбаченому цими Правилами, якщо вони зараховані на навчання за іншими джерелами фінансування на відкриту або фіксовану (закриту) конкурсну пропозицію:

- особи з інвалідністю I, II груп та діти з інвалідністю віком до 18 років, яким не протипоказане навчання за обраною спеціальністю;»
- особи з інвалідністю з числа учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС та потерпілих від Чорнобильської катастрофи, щодо яких встановлено причинний зв'язок інвалідності з Чорнобильською катастрофою, хворі внаслідок Чорнобильської катастрофи на променеву хворобу - категорія I та особи, які постійно проживали у зоні безумовного (обов'язкового) відселення з моменту аварії до прийняття постанови про відселення, - категорія 2;
- діти осіб, визнаних постраждалими учасниками Революції Гідності, учасниками бойових дій, особами з інвалідністю внаслідок війни відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»; [25]
- «шахтарі, які мають стаж підземної роботи не менше ніж три роки, а також протягом трьох років після здобуття загальної середньої освіти особи, батьки яких є шахтарями та мають стаж підземної роботи не

менше, ніж 15 років або які загинули внаслідок нещасного випадку на виробництві чи стали особами з інвалідністю I або II групи; [25]

- «особи, які користуються спеціальними умовами участі в конкурсному відборі на здобуття вищої освіти за державним замовленням та за рахунок цільових пільгових державних кредитів на основі повної загальної середньої освіти відповідно до пунктів 2-6 цього розділу і не були зараховані на місця державного замовлення (крім випадку, коли 7 відповідних заявах зазначено: «претендую на участь у конкурсі виключно на місця за кошти фізичних та/або юридичних осіб, повідомлений про неможливість переведення в межах вступної кампанії на місця державного або регіонального замовлення»). [25]

...

11. Під час вступу для здобуття ступеня магістра зі спеціальності 081 «Право» беруть участь у конкурсному відборі за результатами вступних іспитів у НАУКМА (замість єдиного вступного іспиту з іноземної мови та єдиного фахового вступного випробування з права та загальних навчальних правничих компетентностей) та під час вступу для здобуття ступеня магістра за іншими спеціальностями (замість єдиного вступного іспиту з іноземної мови): [25]

- особи, які не можуть взяти участь в єдиному вступному іспиті та єдиному фаховому вступному випробуванні через наявність у них захворювань, зазначених у Переліку захворювань та патологічних станів, що можуть бути перешкодою для проходження зовнішнього незалежного оцінювання, затвердженому наказом МОН України та Міністерства охорони здоров'я України (від 29 серпня 2016 року Хе 1027/900, зареєстрованому у Міністерстві юстиції України 27 грудня 2016 року за М» 1707/29837; [25]
- особи, які для виконання єдиного вступного іспиту та єдиного фахового вступного випробування потребують створення інших особливих умов, ніж зазначені у Переліку особливих (спеціальних) умов, що створюються для осіб з особливими освітніми потребами в пунктах проведення

зовнішнього незалежного оцінювання, затвердженому наказом МОН України, Міністерства охорони здоров'я України від 29 серпня 2016 року Хе 1027/900, зареєстрованому у Міністерстві юстиції України 27 грудня 2016 року за М» 1708/29838, за кодами 0101-0104, 0201-0203, 0206, 0301-0306, 0401, 0501, 0601, 0701, 0702; [25]

- вступники, звільнені з військової служби починаючи з 01 квітня 2020 року. [25]

Аналізуючи правила вступу на 2020 рік ми бачимо, що в НаУКМА чітко прописані правила, які регулюють вступ студентів з особливими освітніми потребами, та за потреби будуть створені відповідні умови.

Отже, проаналізувавши нормативну документацію обох закладів вищої освіти можемо стверджувати наступне, що НАУ передбачив у своєму статуті норми, якими ЗВО бере на себе відповідальність створювати всі необхідні умови для навчання осіб з особливими освітніми потребами, варто зазначити, що НАУ, передбачив у статуті норму якою:

“Будівлі, споруди і приміщення Університету повинні відповідати вимогам доступності згідно з державними будівельними нормами і стандартами. Якщо відповідні об'єкти неможливо повністю пристосувати для потреб осіб з особливими освітніми потребами, здійснюється їх розумне пристосування з урахуванням універсального дизайну.

Проектування, будівництво та реконструкція будівель, споруд і приміщень Університету здійснюються з урахуванням потреб осіб з особливими освітніми потребами.”[37]

Таким чином декларує створення універсального та інклюзивного простору для навчання. Натомість статут НаУКМА не передбачає окремих норм, які б містили згадки про інклюзивну освіту та осіб з особливими освітніми потребами.

Якщо, аналізувати правила вступу до ЗВО, то вони є майже ідентичними і не містять дискримінаційних норм, створює рівні умови вступу для всіх, а також дають можливість абітурієнтам з особливими освітніми потребами вступати за

окремою процедурою у разі необхідності. Схожість правил вступу до ЗВО викликаний тим, що вони затверджуються Міністерством освіти і науки України, які базуються на законодавстві України.

Наступним етапом нашого дослідження є огляд матеріально-технічної бази ЗВО на предмет інклюзивного простору та універсальності, який може задовольнити потреби людей з особливими освітніми потребами.

Першим проаналізовано матеріально-технічну базу НАУ. Знайомство студента із ЗВО розпочинається з Приймальної комісії. Як ми можемо спостерігати з (див. додатком А), доступ до приміщення, де розміщена приймальна комісія є ускладненим, через відсутність пандусу, що створює перешкоди для маломобільних груп населення.

На початку дослідження ми обрали спеціальність 231 “Соціальна робота” другого (магістерського) рівня, навчання за цією освітньою програмою проходить у 8 корпусі. Доступ до цього корпусу є ускладнений та унеможливлений для маломобільних людей, оскільки немає пандусів, що можна спостерігати в (див. додатку Б). Вхід в самий корпус забезпечується через просторі двері, але відсутній сигнал який попереджав, що потрібна допомога маломобільній особі.

Кафедра та навчальні аудиторії, за якими відбувається навчання, знаходиться на 12 поверсі, дістатися до якого можна за допомогою ліфта (див. додаток В), що забезпечує доступність для маломобільних людей. Навчальні аудиторії, в яких проходить навчання, не всі є мультифункціональними, і не забезпечують інклюзивність простору, на прикладі аудиторії 1206 (див. додаток Г) ми бачимо, що парти за якими відбуваються навчання є суцільними, якщо буде людина на візку, вона не зможе навчатися в цій аудиторії. Таким чином не всі аудиторії є інклюзивними.

Вбиральню на цьому поверсі не можна вважати інклюзивною, оскільки ширина дверей є майже такою, як і ширина інвалідної коляски стандартна ширина якої 700 мм. (див. додаток Г). Таким чином, ускладнюється можливість здійснення фізіологічних потреб людини.

Наступною локацією, яка є важливою для навчання здобувача вищої освіти є бібліотека. Варто зазначити, що в порівнянні з приміщенням приймальної комісії та

8 корпусу, при вході до бібліотеки наявний пандус, який створює доступність для маломобільних груп населення, що можна спостерігати на (див. додатку Д). У самій бібліотеці маломобільне населення матиме доступ лише до читального корпусу, що на 1 поверсі, що ми бачимо на (див. додатку Е).

Важливою інфраструктурною одиницею НАУ є центральний, адміністративний корпус, в якому студенти можуть отримати різноманітні довідки та мати доступ до адміністративного персоналу. Якщо звернути увагу на (див. додаток Є) можна помітити, що сходи до корпусу не обладнані пандусами, що ускладнює доступність.

Місцем відпочинку студентів в НАУ є “Центр культури та мистецтв”, проте доступ до цього приміщення теж ускладнений, так само як і доступ до 1 та 8 корпусу, що можемо спостерігати на (див. додатку Ж). Згідно з законом України “Про вищу освіту”, кожен студент має право на проживання в гуртожитку. Студенти спеціальності 231 “Соціальна робота”, можуть проживати в 5 гуртожитку Студентського Містечка НАУ. Доступ до цього гуртожитку є обмежений через відсутність пандусу (див. додаток З). У самому гуртожитку відсутні житлові кімнати на першому поверсі для студентів, що унеможливорює проживання студентів, які мають проблеми з опорно-руховим апаратом.

Проводячи загальний аналіз інфраструктури університету, варто зазначити, що на території університету не було помічено таблички з шрифтом Брайля, немає навігаційної карти, для людей з вадами зору, наприклад, кнопки в ліфті є сенсорними і без шрифту Брайля. Вхід до будівель ЗВО не обладнаний сигналом дзвінка, який попереджає про те, що потрібна допомога людині з інвалідністю. Відсутня будь-яка навігація, яка давала б можливість інтуїтивного пересування по території університету. Також оновлення потребує аудиторний фонд та самі приміщення, адже сам дизайн є ще з радянських часів, який не передбачав універсальності, наприклад, теплих і приємних оку кольорів.

Позитивним є той факт, що в закладі є «План-графік виконання щодо організації безбар'єрного доступу до будівель та приміщень» (див. додаток И) -- це говорить про те, що ЗВО знає про свої недоліки та має намір їх виправляти, зокрема доступність приміщень, проте цей план не був реалізований вже протягом 2 років,

жодне приміщення не було обладнане пандусами через відсутність фінансів, про що свідчить “Порівняльна таблиця виконання плану-графіку здійснення реконструкції та проведення ремонту будівель з урахуванням відповідних вимог державних будівельних норм” (див. Додаток І).

Далі ми проаналізували інфраструктури НаУКМА. Як і в першому випадку з НАУ, знайомство із НаУКМА відбувається з приймальною комісією. Як ми можемо спостерігати з (див. додатку Й), доступ до приміщення, де розміщена приймальна комісія є ускладненим, через відсутність пандусу, що створює перешкоди для маломобільних груп населення.

На початку дослідження ми обрали спеціальність 231 “Соціальна робота” другого (магістерського) рівня, навчання за цією освітньою програмою проходить у 6 та 4 корпусі. Доступ до корпусу 4 є ускладнений та унеможливлений для маломобільних людей, оскільки немає пандусів, що можна спостерігати в (див. додатку І). Доступ до 6 корпусу є безперешкодним перед входом відсутні сохи (див. додаток К), проте відразу після входу нас зустрічають сходи, що унеможливають доступ до приміщення. Вхід в самі корпуси забезпечується через просторі двері, але відсутній сигнал який попереджав, що потрібна допомога маломобільній особі.

Навчальні аудиторії, в яких відбувається навчання знаходиться на різних поверхах, добратися до них можливо лише за допомогою сходів (див. додаток Л), що не забезпечує доступність для маломобільних людей. Навчальні аудиторії, в яких проходить навчання не всі є мультифункціональними і не забезпечують інклюзивність простору. Парти, за якими відбуваються навчання є суцільними, якщо буде людина на візку - вона не може навчатися в цьому приміщенні. Таким чином не всі аудиторії є інклюзивними.

Наступною локацією, яка є важливою для навчання здобувача вищої освіти є бібліотека. Вхід до бібліотеки здійснюється через сходи, які не обладнані пандусами (див. додатку М). У бібліотеці маломобільне населення матиме доступ лише до читального корпусу, що на 1 поверсі.

Важливою інфраструктурною одиницею НаУКМА є центральний, адміністративний корпус, в якому студенти можуть отримати різноманітні довідки та

мати доступ до адміністративного персоналу (див. додаток Н). Хоча і на вході є невеличка сходи, проте вона вже є перешкодою, яка має бути обладнана пандусом

Місцем відпочинку студентів в НаУКМА є “Центр культури та мистецтв”, проте доступ до цього приміщення теж ускладнений, так само як і до приймальної комісії, адже знаходяться в одному приміщенні (див. додаток Й). Згідно з законом України “Про вищу освіту”, кожен студент має право на проживання в гуртожитку. Студенти спеціальності 231 “Соціальна робота”, проте в цьому ЗВО гуртожиток не досліджувався

Проводячи загальний аналіз інфраструктури університету, варто зазначити, що на території університету не було помічено таблички з шрифтом Брайля, немає навігаційної карти для людей з вадами зору. Вхід до будівель ЗВО не обладнаний сигналом дзвінок, який попереджає про те що потрібна допомога людині з інвалідністю. Відсутня будь-яка навігація, яка давала б можливість інтуїтивного пересування по території університету.

Отже, порівнявши два заклади вищої освіти, ми спостерігаємо однакові проблеми з доступністю, сходи не обладнані пандусами, плани, за якими проектувалися будівлі, не передбачали створення інклюзивного простору, тому і створюють перешкоди в доступності. Заклади не турбуються про виправлення цієї ситуації, хоча НАУ і має план оновлення, та не дотримується його. Відсутні таблички зі шрифтом Брайля, умови для інтуїтивного пересування. Таким чином ми можемо стверджувати, що дані ЗВО не є інклюзивними і певні перешкоди виникатимуть під час навчання здобувачів з вадами зору, проблемами опорно-рухового апарату.

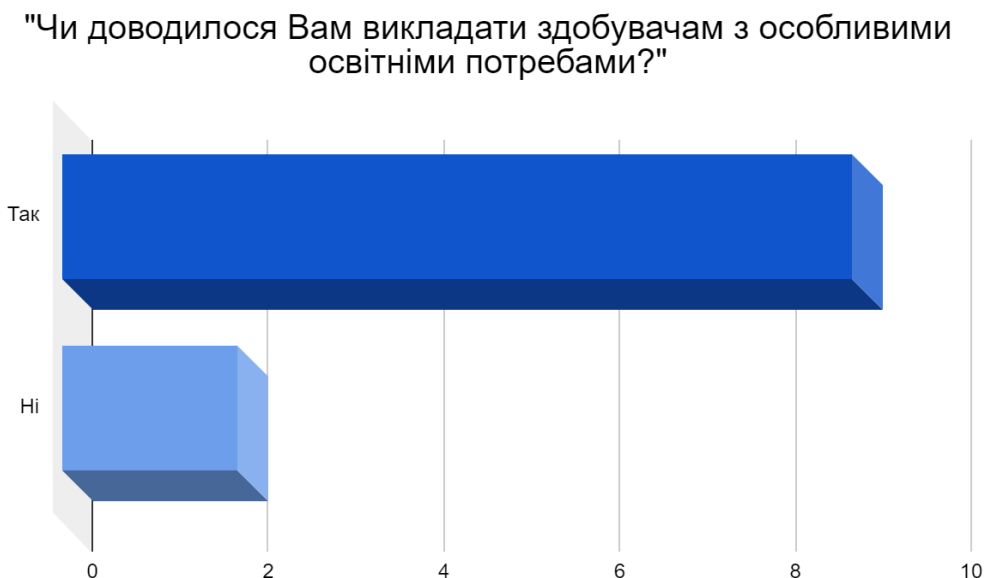
Для того, щоб дослідити, яким чином будується освітній процес в навчальних закладах, ми провели опитування серед викладачів, бо безпосередньо вони організують освітній процес, а також для встановлення об’єктивності даних ми опитали студентів, які є учасниками цього процесу. Перша частина опитування покликана дати відповідь, чи вдається викладачам освітньо-професійної програми другого (магістерського) рівня “Соціальна робота” в НАУ та освітньо-наукової програми другого (магістерського) рівня “Соціальна робота” НаУКМА забезпечують: задоволення індивідуальних освітніх потреб кожної здобувача; залучення батьків до

навчального процесу здобувачів освіти, як рівноправних партнерів та перших вчителів своїх дітей; командний підхід у навчанні та вихованні дітей, що передбачає залучення педагогів, батьків та спеціалістів; складність завдань повинна відповідати здібностям дитини; справжня освіта може здійснюватися тільки в контексті реальних взаємостосунків.

Першим ми проаналізуємо НАУ, у цьому університеті ми опитали 7 викладачів та 9 студентів, які викладають/навчаються за цією освітньою програмою і отримали наступні дані.

Викладачам за цією спеціальністю раніше вже доводилося навчати здобувачів з особливими освітніми потребами, про що свідчать наступні дані опитування.

Рис. 2.1.

Для задоволення індивідуальних освітніх потреб кожного здобувача положенням про “Навчальний процес НАУ” передбачено формування індивідуального навчального плану. Як ми бачимо з опитування, 28% опитаних викладачів готові створювати та створюють індивідуальну програму для навчання, таким чином підлаштовуючись під потреби здобувача.

Кількість значень для "Чи створюєте ви індивідуальну програму для навчання для здобувачів з особливими освітніми потребами?"

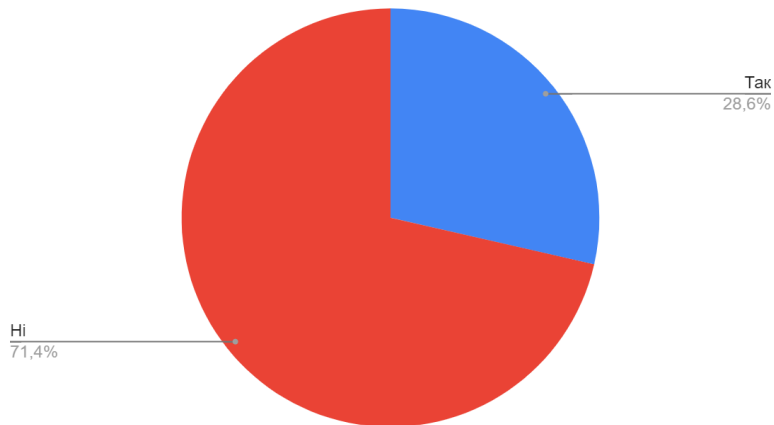

Рис. 2.2.

На те саме питання лише 22% опитаних студентів підтвердили, що викладачі створюють індивідуальні програми під їхні потреби.

"Чи створюють викладачі індивідуальні програми для навчання?"

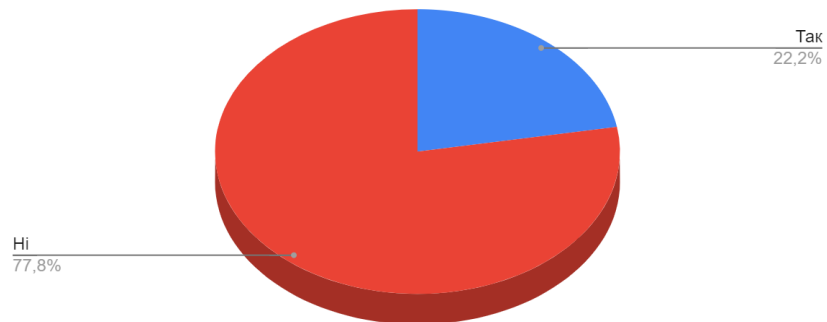

Рис. 2.3.

У своїй роботі 72% викладачів використовують силабус, що дає можливість ознайомитись студента з його навантаженням, видом робіт, які йому доведеться виконати протягом курсу.

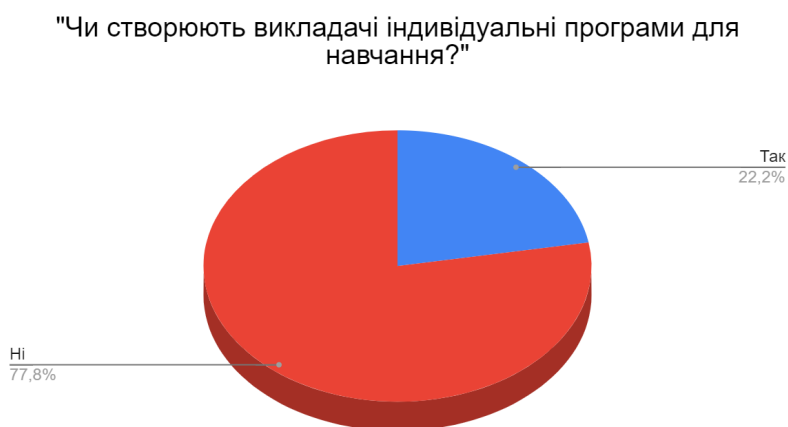

Рис. 2.4.

Використання силабусів підтвердили і студенти, але не всі викладачі адаптують їх під потреби студентів з особливими освітніми потребами.

Викладачі за цією освітньою програмою використовують різні метод викладання, зокрема такі як: класно-урочна система, метод проєкт, онлайн лекції, практичні, тренінги, майстер-класи, ігри, колективні та індивідуальні, лекції, практичні заняття.

Більшість студентів оцінили ці методи навчання, як такі, що погано підходять для викладання особам з особливими освітніми потребами, лише 2 відмітило, що дані методи підходять.

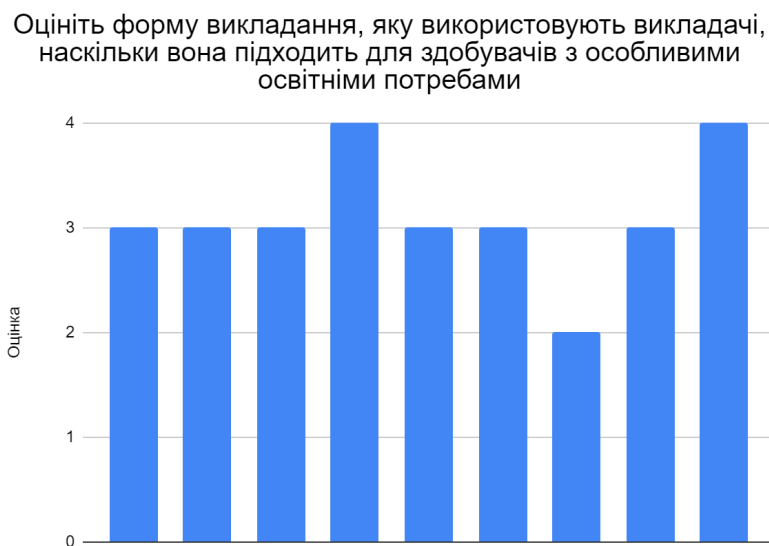

Рис. 2.5.

Самі викладачі оцінили свої методи викладання, що підходять для викладання здобувачам з особливими освітніми потребами.

У контексті цього питання більшість викладачів відмітила, що студентам з особливими освітніми потребами потрібен індивідуальний підхід.

Таким чином, можемо зробити висновок, що в НАУ більшість викладачів мали практику викладання здобувачам з особливими освітніми потребами, невелика частина викладачів готова впроваджувати індивідуальну освітню програму, перебудовуватися під потреби здобувача, позитивним є використання силабусів, які допомагають студенту зрозуміти, що його чекає та, що йому потрібно робити протягом курсу. Можемо стверджувати, що в НАУ за цією ОП можливе задоволення освітніми потребами, проте воно потребує покращення і удосконалення методів викладання.

Наступним ми розглянемо і проаналізуємо, яким чином впроваджується принцип “командний підхід” у навчанні здобувачів, що передбачає залучення педагогів, батьків та спеціалістів

Аналізуючи опитування, було встановлено, щодо викладання лише 2 з 7 викладачів залучають професіоналів практиків, цю інформацію також підтвердили

студенти. Найчастіше до занять психологів, практиків з інших сфер діяльності, держслужбовців, медіаторів, тренерів з вирішення конфліктів. Студенти відмітили, що зустрічі також проводяться у формі круглих столів.

Деякі викладачі за цією освітньою програмою практикують консультації у спеціалістів на предмет побудови освітнього процесу, при навчанні здобувачів з особливими освітніми потребами. Консультації надавалися з наступних питань: невропатологи, кардіологи; наслідки розумового, психічного навантаження на серцево-судинну систему; щодо особливостей сприйняття навчального матеріалу та особливостей сприйняття світу такими особами. Даною практикою користується:

Оцініть форму викладання, яку використовують викладачі, наскільки вона підходить для здобувачів з особливими освітніми потребами

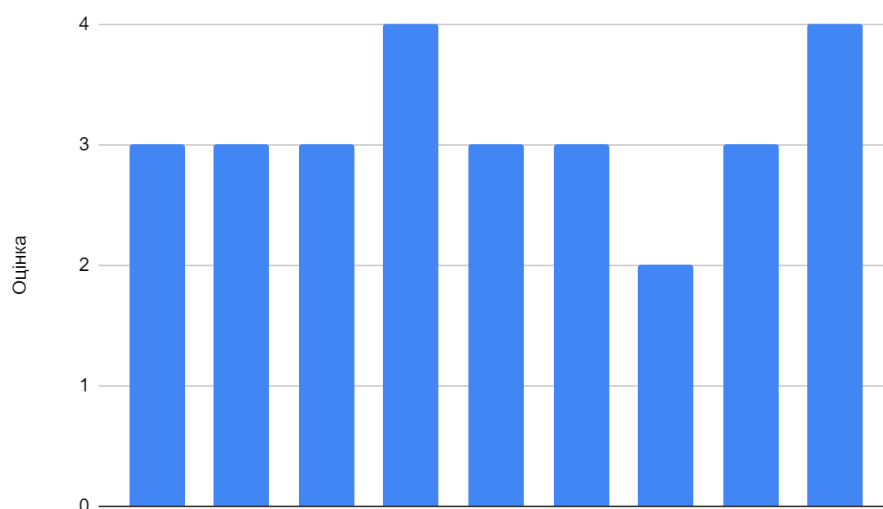

Рис. 2.6.

Цікавим є факт, щоб більшість викладачів бере консультації в батьків здобувачів з особливими освітніми потребами, зокрема щодо: Щодо оцінювання навчальних досягнень; організація дозвілля та побуту; Графік навчального процесу студентів; щодо особливостей їх дітей: які труднощі, як вони їх долають у спілкуванні з власними дітьми, ділюсь своїм досвідом - як допомагаю таким студентам, чим вони мене дивують, чим радують, чим заспокоюють.

55% студентів НАУ, зазначили що їх залучають до розробки освітньої програми.

Чи залучають здобувачів до розробки освітньої програми?

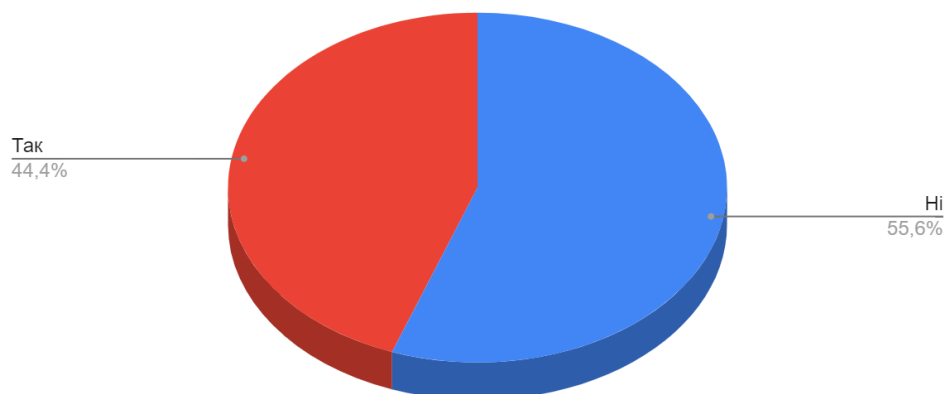

Рис. 2.7.

Проте студенти оцінюють досить низько якість цього залучення і вважають, що воно має формальний характер і не має особливого впливу на освітню програму, про що свідчать наступні дані.

Рис. 2.8.

Таким чином в НАУ існує практика залучення зацікавлених сторін до організації освітнього процесу, викладачі консультуються з батьками щодо організації освітнього процесу, але натомість відсутнє залучення професіоналів практиків до проведення аудиторних занять. Викладачі також консультуються з професіоналами для модернізації освітнього процесу. Негативним є факт

формального залучення студентів до побудови освітнього процесу, адже саме студенти можуть сказати, які методи їм релевантні.

Аналізуючи виконання принципу, який передбачає, що складність завдань повинна відповідати здібностям дитини встановили наступне. Позитивним є той факт, що 85% викладачів підлаштовуються під потреби аудиторії, про що свідчать дані діаграми. При цьому вони використовують наступні методи: активні методи навчання, дискусія, кейс методи, словесні методи, практичні, коучинг.

"Чи враховуєте ви особливості аудиторії?"

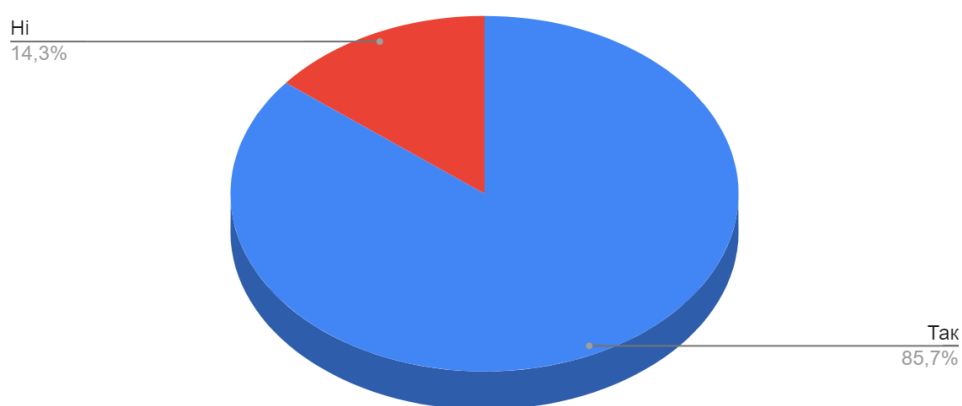

Рис. 2.9.

Проте лише 33% опитаних студентів підтвердили факт того що викладачі, підлаштовуються під потреби аудиторії. Також вони відмітили, що викладачі використовують наступні методи: словесні, наочні, практичні, розповідь матеріалу, презентації, дискусії, тренінги, лекція, завдання на домашній розгляд, практичні виступи студентів, презентації.

Викладачі оцінили свої методи викладання, такі що підходять для здобувачів з особливими освітніми потребами, деякі навіть відмітили, що цілком.

Оцініть як дані методи підходять здобувачам з особливими освітніми потребами?

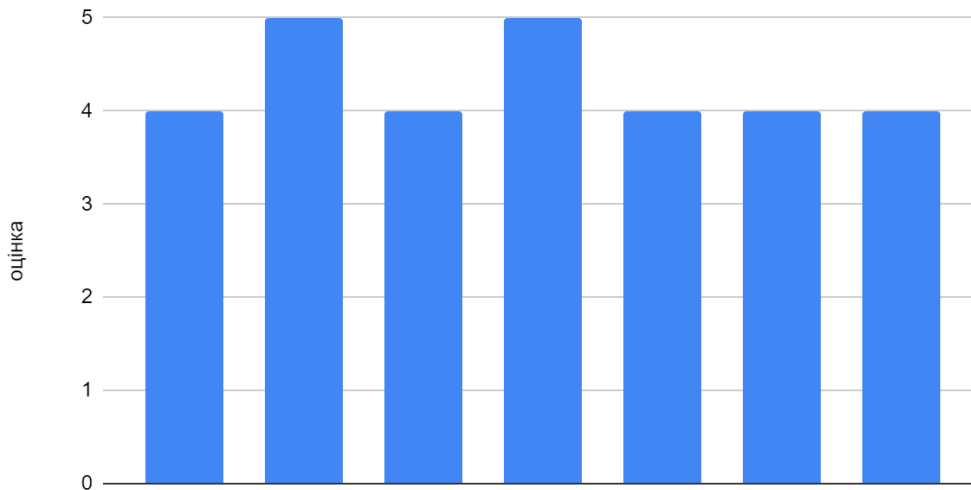

Рис. 2.10.

При цьому оцінка студентів, дещо відрізняється від власної оцінки своїх методів викладачами. Деякі студенти відмітили, що методи викладачів не підходять для навчання здобувачів з особливими освітніми потребами і потребують оновлення.

Оцініть як дані методи підходять здобувачам з особливими освітніми потребами?

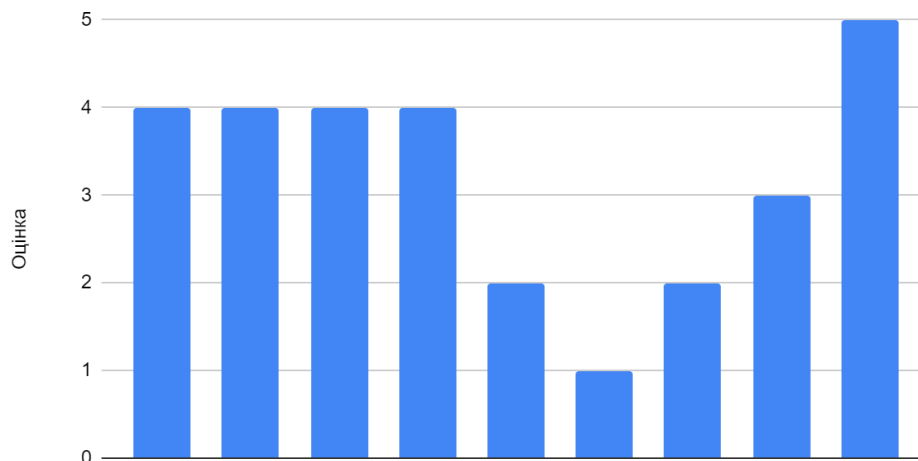

Рис. 2.11.

Одним із важливих факторів при побудові навчального процесу для здобувачів з особливими освітніми потребами є адаптація завдань під потреби здобувача, документація НАУ передбачає цю практику. Проте лише один із опитаних викладачів

підтвердив, що адаптує завдання дисципліни, які викладають під потреби здобувачів з особливими освітніми потребами. Також це підтвердили і студенти, зазначивши, що викладач дає завдання відповідно до можливостей студента, при цьому сприяє досягненню зазначених результатів на початку дисципліни. Зокрема одним із викладачів було підкреслено, що під час навчання важче налагоджувати взаємостосунки з цією категорією студентів, адже втрачається фактор особистісного контакту.

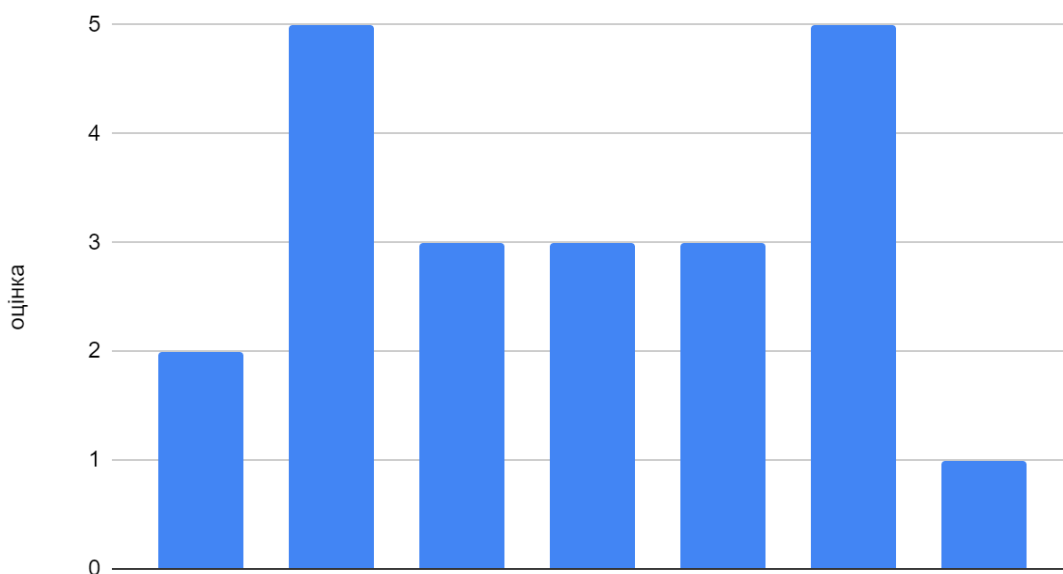
Лише двоє опитаних викладачів, адаптують модульний та семестровий контроль під потреби здобувачів з особливими освітніми потребами. Найчастіше викладачі підлаштовуються під можливості студента, якщо йому важко писати пропонують усні відповіді, та інколи спрощують завдання. Натомість студенти не підтвердили факту адаптації завдань.

Аналіз цього принципу є неоднозначним, адже більшість викладачів адаптуються свій предмет під потреби аудиторії, натомість більшість не зміню підсумковий і модульний контроль, це свідчить про те що підсумковий контроль є для всіх однаковим і може не враховувати особливості аудиторії. Декілька викладачів зазначили, що адаптують завдання відповідно до спроможності відтворення завдання письмова чи словесно, проте студенти не підтвердили даного факту. Для об'єктивності варто зазначити, що в цій групі всі студенти мають спроможність до письмової задачі іспитів, які передбачалися програмою. Варто зазначити, що викладачі використовують різноманітні методи, що підходять для викладання здобувачам з особливими освітніми потребами, проте не всі студенти вважають їх такими

Для дослідження політики НАУ(цінність людини не залежить від її здібностей і досягнень; кожна людина здатна відчувати і думати; кожна людина має право на спілкування і на те, щоб бути почутою; всі люди потребують підтримки і дружби ровесників.), яку він використовує при побудові освітнього процесу, було проведено опитування.

Більшість викладачі оцінили доступність НАУ як важко доступний, тобто здобувачі з особливими освітніми потребами мати перешкоди при пересуванні

Оцініть доступність закладу в якому Ви викладаєте?

закладом освіти.

Рис. 2.12.

Проте думка студентів відрізняється від думки викладачів. Більшість здобувачів вважає, що заклад освіти є доступний і не створює перешкод для навчання.

Рис. 2.13.

Майже всі викладачі та студенти підтвердили, що заклад вищої освіти забезпечує освітню, організаційну, інформаційну, консультативну підтримку, проте всі оцінили якість підтримки такою, що є допустимою. деякі відмітили низьку якість.

Майже всі студенти та викладачі вказали на наявність у ЗВО соціальної підтримки здобувачів вищої освіти, що навчаються за освітньою програмою. Визначено наступні служби закладу: соціальні працівники, психологічна служба, відділ по роботі зі студентами. Викладачі оцінили якість цих служб як достатньою. Проте більшості студентів було важко відповісти про якість послуг які надають ці служби.

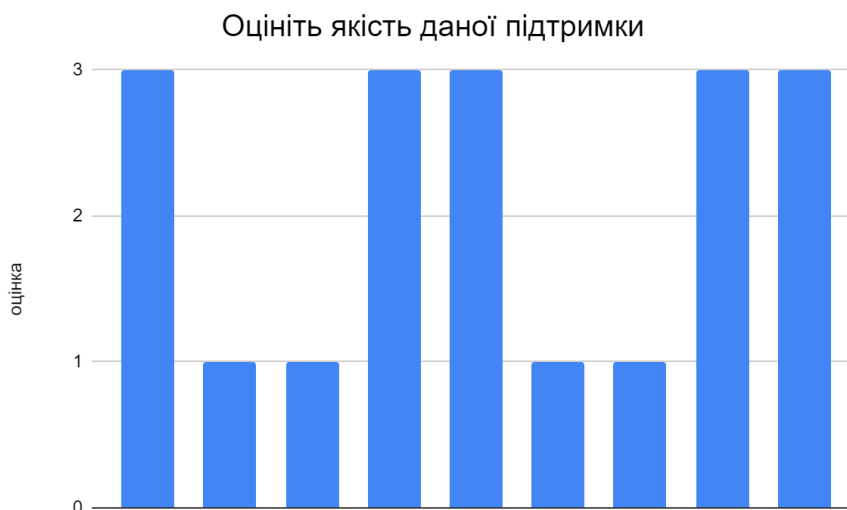

Рис. 2.14.

Студентів також було опитано на рахунок засудження їх думок і висловлювань, на що більшість відповіла, що прецедентів не відбувалося, лише декілька підтвердили, проте не навели прикладів.

Варто зазначити, що всі студенти цього ЗВО і освітньої програми, відповіли що не матимуть дискомфорту при навчанні із студентами з особливими освітніми потребами.

Таким чином, ми робимо висновок, що в НАУ наявні різні служби та види допомоги під час здійснення навчального процесу здобувачем, проте залишається питання щодо їх ефективності та якості роботи, адже студенти не знають про їх наявність. Варто зазначити, що на даній освітній програмі не спостерігається проявів дискримінації думок, за виключенням поодиноких випадків, є дружня атмосфера. Недоліком залишається доступність, про це і свідчить аналіз інфраструктури закладу.

За аналогією, з першим дослідження в НАУ ми провели в НаУКМА аналіз освітньо-наукової програми другого (магістерського) рівня “Соціальна робота”

задоволення індивідуальних освітніх потреб кожної здобувача; залучення батьків до навчального процесу дітей, як рівноправних партнерів та перших вчителів своїх дітей; командний підхід у навчанні та вихованні дітей, що передбачає залучення педагогів, батьків та спеціалістів; складність завдань повинна відповідати здібностям дитини; справжня освіта може здійснюватися тільки в контексті реальних взаємостосунків.

Участь в опитуванні в НаУКМА, взяло 7 викладачів та 8 студентів, які викладають/навчаються за даною освітньою програмою і отримали наступні дані. Всі викладачам які викладають на даній ОП, доводилося викладати здобувачам з особливими освітніми потребами, про що свідчать дані опитування.

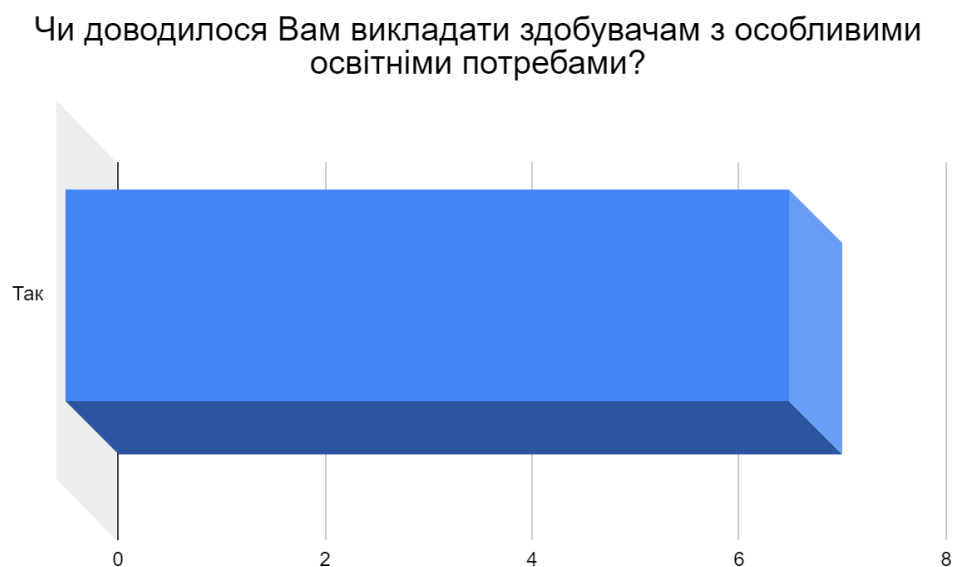

Рис. 2.15.

Як ми бачимо з опитування 29% опитаних викладачів готові створювати та створюють індивідуальну програму для навчання, таким чином підлаштовуючись під потреби здобувача. Викладачі створюють індивідуальний графік навчання.

Чи створюєте ви індивідуальну програму для навчання для здобувачів з особливими освітніми потребами?

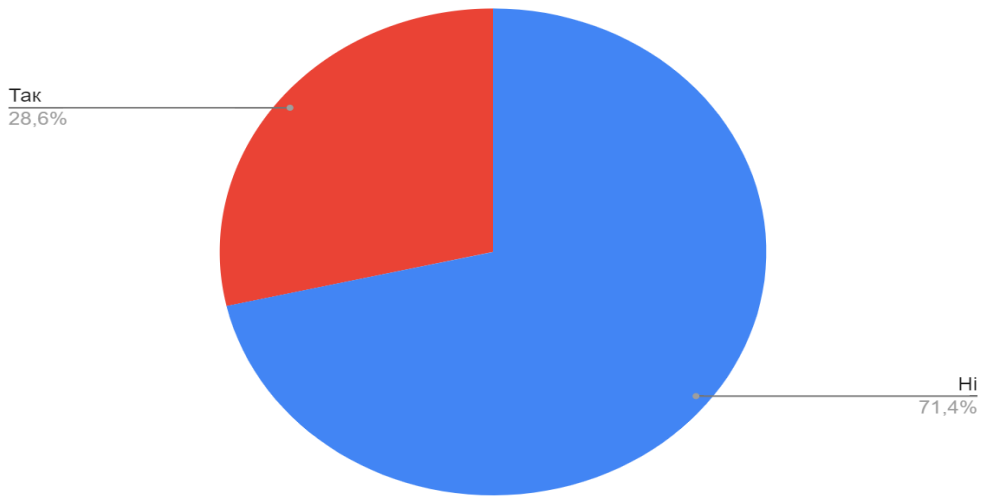

Рис. 2.16.

На те саме питання 75% опитаних студентів підтвердили, що викладачі створюють індивідуальні програми під їхні потреби. Студенти відмітили, що викладачів враховують індивідуальні/специфічні потреби студента.

Чи створюють викладачі індивідуальні програми для навчання?

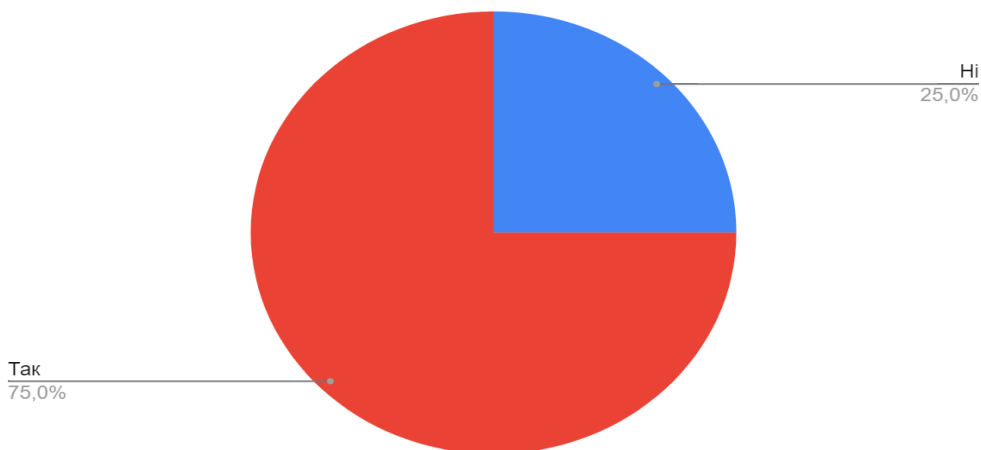

Рис. 2.17.

У своїй роботі всі викладачів використовують силабус, що дає можливість ознайомитись студента з його навантаженням, видом робіт, які йому доведеться

виконати протягом курсу. Цей факт підтвердили і студенти. Викладачі зазначили, що передбачають в силабусі окремі індивідуальні зустрічі та індивідуальні завдання.

Викладачі за цією освітньою програмою використовують різні метод викладання, зокрема такі як: групові, індивідуальні, робота в командах чи парах, індивідуальні творчі завдання, групові проєкт, спостереження, експерименти, групові дискусії та обговорення, лекції, семінари, практичні заняття, індивідуальні завдання, тести, творчі роботи.

Більшість студентів оцінила дані методи навчання, які використовують викладачі на відмінні. Викладачі також відмітили методи, викладання такі, що цілком підходять студентам з особливими освітніми потребами.

У контексті даного питання більшість викладачів відмітила, що студентам з особливими освітніми потребами потрібен індивідуальний підхід.

Таким чином, можемо зробити висновок, що в НаУКМА, всі викладачів мали практику викладання здобувачам з особливими освітніми потребами, невелика частина викладачів готова впроваджувати індивідуальну освітню програму, перебудовуватися під потреби здобувача, позитивним є використання силабусів, які допомагають студенту зрозуміти, що його чекає та що йому потрібно робити протягом курсу. Також викладачі використовують методи викладання які високо оцінили здобувачі і вважають що такі методи цілком підходять здобувачам з особливими освітніми потребами

Наступним ми розглянемо і проаналізуємо яким чином впроваджується принцип командний підхід у навчанні здобувачів, що передбачає залучення педагогів, батьків та спеціалістів

Аналізуючи опитування було встановлено, щодо викладання лише 3 з 7 залучають професіоналів практиків, дану інформацію також підтвердили студенти. Найчастіше до занять психологів, практиків. Студенти відмітили що зустрічі також проводяться з із предметів у нас вів викладач з Америки; представник поліції/напряму «ПОЛІНА»; представники різних громадських організацій.

Лише 2 викладачі за цією освітньою програмою практикують консультації у спеціалістів на предмет побудови освітнього процесу, при навчанні здобувачів з

особливими освітніми потребами. Консультації надавалися з наступних питань: навички критичного аналізу отриманих результатів дослідження; вибірка; етика; контекст дослідження...

Цікавим є факт, щоб більшість викладачів бере консультації в батьків здобувачів з особливими освітніми потребами, зокрема щодо: потреб студента, особливостей комунікації; як зазвичай поводить студент, коли навчається, які форми навчання підходять, як реагує на стрес.

40% студентів НаУКМА, зазначили, що їх залучають до розробки освітньої програми:

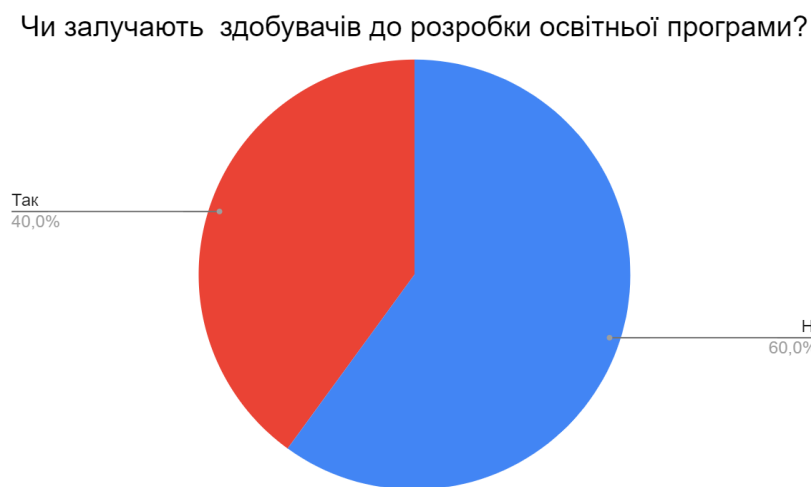

Рис. 2.18.

Проте студенти оцінюють досить високо якість даного долучення і вважають, що воно не носить формальний характер і має впливу на освітню програму, про що свідчать наступні дані.

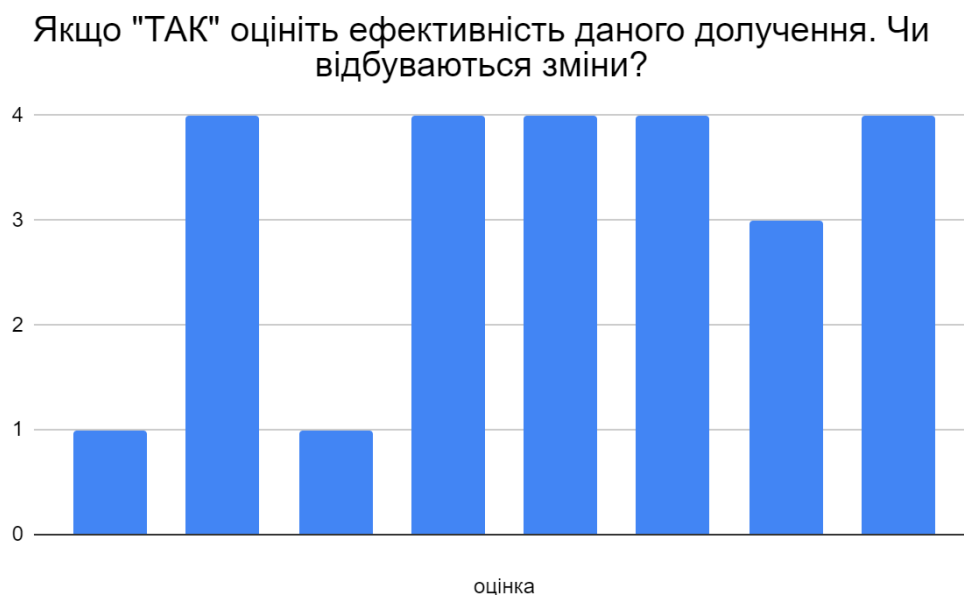

Рис. 2.19.

Таким чином, в НаУКМА існує практика залучення зацікавлених сторін до організації освітнього процесу, викладачі консультуються з батьками щодо організації освітнього процесу. Викладачі також консультуються з професіоналами, для модернізації освітнього процесу. Позитивним є факт залучення студентів до побудови освітнього процесу, адже саме студенти можуть сказати, які методи їм релевантні.

Аналізуючи виконання принципу, який передбачає, що складність завдань повинна відповідати здібностям дитини встановили наступне. Позитивним є той факт, що всі викладачів підлаштовуються під потреби аудиторії. При цьому вони використовують наступні методи: case study, роботу над проєктами; інтерактивні презентації, дискусії, групові обговорення, тренінгові вправи, спостереження.

Всі опитані студенти підтвердили факт того, що викладачі, підлаштовуються під потреби аудиторії. Також вони відмітили, що викладачі використовують наступні методи: комбінування лекції/семінари/практичні заняття; групова робота між студентами/ індивідуальна робота. поєднання лекцій, семінарів, практичних завдань; групова робота; самостійна робота.

Викладачі оцінили свої методи викладання такі, що цілком підходять для здобувачів з особливими освітніми потребами.

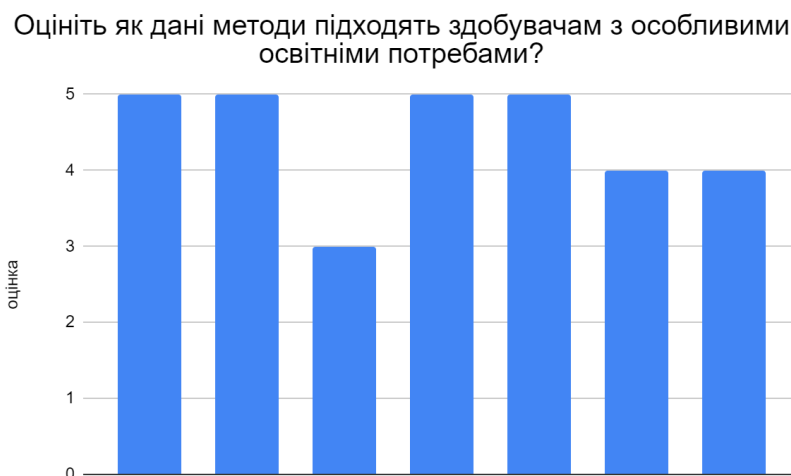

Рис. 2.20.

Студенти також високо оцінили методи викладання викладачів і відмітили, що вони цілком підходять студентам з особливими освітніми потребами.

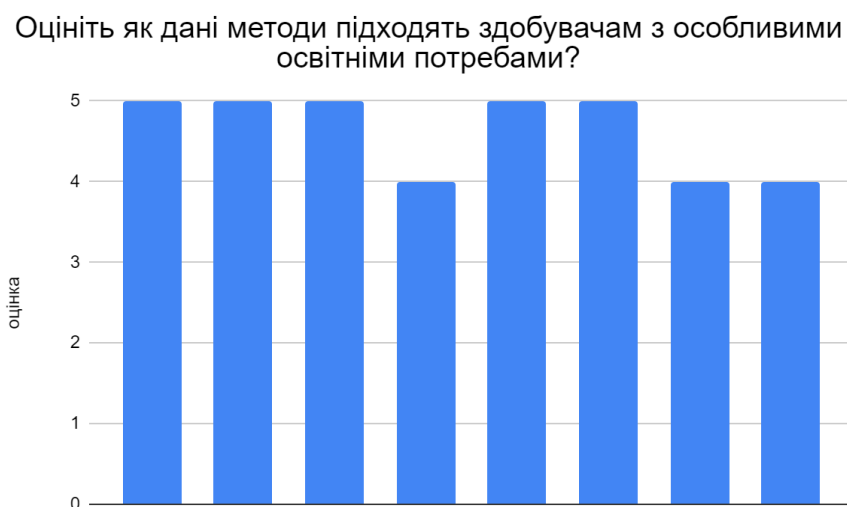

Рис. 2.21.

Одним із важливих факторів при побудові навчального процесу для здобувача з особливими освітніми потребами є адаптація завдань під потреби здобувача. Всі викладачі зазначили, що адаптують завдання дисципліни, які викладають під потреби здобувачів з особливими освітніми потребами. Для того, щоб зрозуміти чи студент може виконати те чи інше завдання, проводять попереднє спілкування. Також це підтвердили і студенти, зазначивши що викладач дає завдання відповідно до

можливостей студента, при цьому сприяє досягненню зазначених результатів на початку дисципліни.

Лише два з опитаних викладачів, не адаптують модульний та семестровий контроль під потреби здобувачів з особливими освітніми потребами. Найчастіше викладачі підлаштовуються під можливості студента, якщо йому важко писати, пропонують усні відповіді та навпаки, інколи додають тести.

Отже, за підсумками цього розділу можемо стверджувати наступне, що в НаУКМА викладачі сприяють комфортному навчанню здобувачів з особливими освітніми потребами, адаптують завдання відповідно до їхніх можливостей, це стосується модульного та семестрового контролю, адаптують навчальний процес під потреби здобувачів. Не менш важливою є оцінка студентів, які вважають що викладачі роблять все для того, щоб навчатися міг кожен.

Для дослідження політики НаУКМА (цінність людини не залежить від її здібностей і досягнень; кожна людина здатна відчувати і думати; кожна людина має право на спілкування і на те, щоб бути почутою; всі люди потребують підтримки і дружби ровесників.), яку він використовує при побудові освітнього процесу було проведено опитування.

Більшість викладачі оцінили доступність НаУКМА, важко доступний тобто здобувачі з особливими освітніми потребами мати перешкоди при пересуванні закладом освіти.

Рис. 2.22.

Проте думка студентів не відрізняється від думки викладачів. Більшість студентів вважають, що заклад освіти є важко доступним.

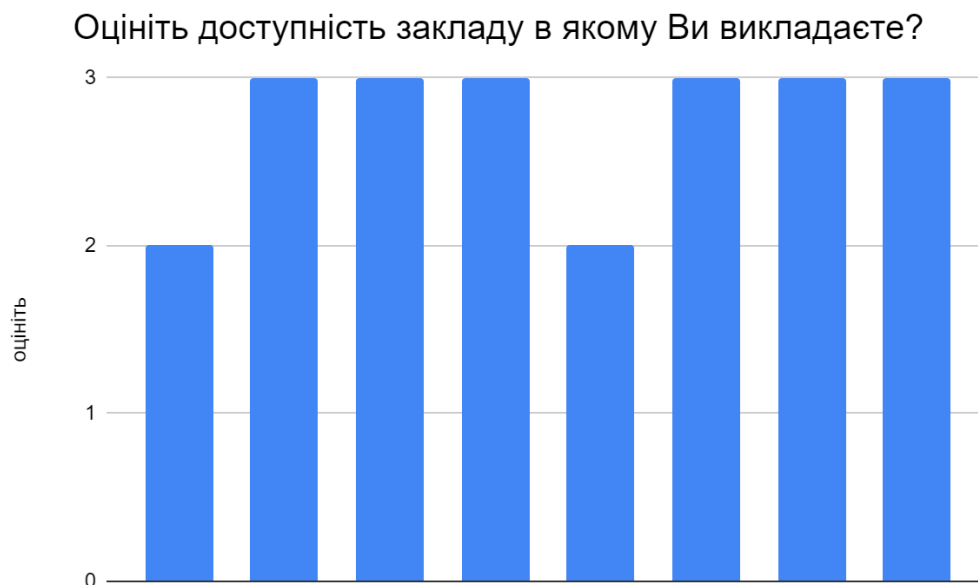

Рис. 2.23

Всі викладачі та студенти підтвердили, що заклад вищої освіти забезпечує освітню, організаційну, інформаційну, консультативну підтримку, проте викладачі оцінили якість підтримки такою, що є допустимою, студенти вважають її цілком якісною.

Всі студенти та викладачі вказали на наявність у ЗВО служби соціальної підтримки здобувачів вищої освіти, що навчаються за освітньою програмою. Визначено наступні служби закладу: студентська соціальна служба, психологічна служба, центр реабілітації. Викладачі та відзначили якісну роботу цих служб.

Студентів також було опитано на рахунок засудження їх думок і висловлювань, на що більшість відповіла, що прецедентів не було. Студенти цієї освітньої програми, відповіли що не матимуть дискомфорту при навчанні із студентами з особливими освітніми потребами.

Таким чином, ми робимо висновок, що в НаУКМА наявні різні служби та види допомоги при здійсненні навчального процесу здобувачем. Варто зазначити, що на цій освітній програмі не спостерігається проявів дискримінації, приниження за висловлювання, панує дружня атмосфера. Недоліком залишається доступність, процес і свідчить аналіз інфраструктури закладу.

Отже, підсумовуючи пункт 2.2 можемо стверджувати наступне. Принципи, які ми віднесли до документації, виконуються краще в Національному авіаційному університеті, адже статут заклад та нормативна документація містять норми, які покликані розвивати інклюзивну освіту, документація НаУКМА не містить таких норм. Правила вступу є однаковими і створює рівні умови для всіх.

Що стосується освітнього простору, то в обох є великі проблеми з доступністю, адже елементарно сходи не обладнані пандусами не говорячи про шрифт Брайля та інші інфраструктурні рішення, які б полегшили пересування по закладах та навчання в них.

Якщо розглядати організацію освітнього процесу, то краще він організований в НаУКМА, адже всі викладачі адаптують свої завдання під потреби здобувачів, використовують силабуси, підлаштовуються під потреби аудиторії, залучають викладачів. Проте залучення професіоналів до проведення аудиторних занять краще в НАУ. Варто зазначити, що викладачі обох закладів регулярно консультуються із спеціалістами та батьками щодо викладання здобувачам з особливими освітніми потребами. З опитування зрозуміло, що відсутня дискримінація, панує дружня атмосфера, є академічна свобода.

2.3 Методичні рекомендації щодо впровадження принципів інклюзивної освіти в закладах вищої освіти

Провівши дослідження під назвою *“Впровадження принципів інклюзивної освіти в навчальний процес Національного авіаційного університету та Національного університету “Києво-Могилянська академія”*, можна внести ряд пропозицій щодо вдосконалення якості освітнього процесу та побудов інклюзивного навчання. Як ми зрозуміли з першого розділу, як вже зазначалось вище, інклюзивна освіта базується на принципах і цінностях.

Методичні рекомендації для впровадження принципів інклюзивної освіти ми побудуємо за допомогою проєкту *“Вища освіта для всіх”*. Взнявши за основу етапи реалізації проєкту, методичні рекомендації будуть мати наступну структуру:

1. Створення робочої групи;

закладу повинна бути інклюзивною. З розділу 2.2 ми бачимо, що заклади вищої освіти, які беруть участь в дослідженні, мають ряд перешкод, які не сприяють комфортному навчанні людей з особливими освітніми потребами, створюючи ряд обмежень. Наприклад, відсутність пандусів, таблички, які не дублюються шрифтом Брайля, не мультифункціональні аудиторії. Тому важливим завданням робочої групи буде виявити недоліки в інфраструктурі закладу вищої освіти та скласти план їх вирішення.

Важливим є аналіз освітнього процесу, як він реалізується і чи відповідає принципам інклюзивної освіти. Адже якщо у ЗВО буде наявна інфраструктура, проте освітній процес не буде відповідати принципам задоволення індивідуальних освітніх потреб кожного здобувача; залучення батьків до навчального процесу здобувачів освіти, як рівноправних партнерів та перших вчителів своїх дітей; командний підхід у навчанні здобувачів, що передбачає залучення педагогів, батьків та спеціалістів; складність завдань повинна відповідати здібностям дитини; справжня освіта може здійснюватися тільки в контексті реальних взаємостосунків;

Саме завданням викладачів є організувати належним чином освітній процес, щоб він відповідав принципам інклюзивної освіти, був гнучким і зміг підходити кожному здобувачеві

Не менш важливим є аналіз політики закладу вищої освіти. Політика, яку він провадить, формує атмосферу і спільноту. Важливо, щоб спільнота залучалася на принципах рівності, доброчесності, поваги один до одного. Заклад вищої освіти повинен будувати освітній процес вільним від дискримінації, порушення і так далі.

3. Напрацювання стратегії розвитку інклюзивної освіти:

Важливим етапом після аналізу є планування та напрацювання рішень з побудови інклюзивної освіти в закладах освіти. На цьому етапі робоча група має підбити підсумки аналізу і зробити висновок за кожним пунктом. Таким чином фінальним етапом роботи робочої групи на цьому етапі має бути документ, який містить аналіз нормативної бази, аналіз матеріально технічної бази, аналіз освітнього процесу, аналіз політики закладу. Документ має мати чіткі рекомендації щодо покращення кожного пункту.

4. Адвокація впровадження стратегії:

Цей документ має бути представлений на розгляд академічної спільноти ЗВО, для внесення коректив, якщо такі є, або для усвідомлення стану справ. Далі його потрібно презентувати на вченій раді та ухвалити рішення для впровадження стратегії розвитку інклюзивної освіти.

5. Просвітницька кампанія з впровадження принципів інклюзивної освіти в навчальний процес:

Цей етап є важливим для формування політики в закладі вищої освіти. Заклад має проводити просвітницькі кампанії для студентів і викладачів, як повинен будуватися інклюзивний освітній процес, які в нього переваги, чому важливо інтегрувати в освітній процес людей з особливими освітніми потребами. Не менш важливими є популяризація навчання для здобувачів з особливими освітніми потребами. (Див. Табл.1 «Впровадження принципів інклюзивної освіти в закладах вищої освіти»)

Табл.1

*Впровадження принципів
інклюзивної освіти в закладах вищої освіти*

№ n/n	Етапи реалізації проєкту	Мета етапу	Конкретні дії (кроки)
1.	<i>Створення робочої групи</i>	Створення групи аналітиків-експертів для проведення аналізу успішності впровадження принципів інклюзивної освіти у навчальному закладі.	На вченій раді оголосити конкурс про створення роб. групи, до якої включити всіх зацікавлених сторін.
2.	<i>Проведення аналізу ЗВО</i>	Визначення доступності інфраструктура ЗВО для людей з особливими потребами.	Огляд інфраструктури ЗВО; оцінка доступності.
3.	<i>Напрацювання стратегії розвитку інклюзивної освіти</i>	Підбиття підсумків дослідження інфраструктури. Розроблення плану	Аналіз отриманих даних; напрацювання рішень щодо

		впровадження принципів інклюзивної освіти.	впровадження інклюзивної освіти.
4.	<i>Адвокація впровадження стратегії</i>	Впровадження напрацьованої стратегії, лобіювання перед керівними органами.	Презентація стратегії розвитку на ректораті, презентація на вченій раді. Затвердження на вченій раді.
5.	<i>Просвітницька кампанія про інклюзивну освіту.</i>	Організація просвітницької кампанії серед студентів та викладачів щодо інклюзивної освіти, популяризація цінностей та освітніх послуг для людей з особливими освітніми потребами	Створення інформаційних матеріалів; проведення лекцій та тренінгів.

Отже, для створення інклюзивних умов навчання закладам вищої освіти потрібно створювати робочі групи, які будуть аналізувати умови навчання, оцінювати інклюзивність та напрацьовувати шляхи покращення освітнього процесу. Найважливішим для закладів освіти є проведення якісного аналізу та усвідомлення важливості створення інклюзивних умов навчання. Адже побудова інклюзивного навчання є однією із важливих складових якісного освітнього процесу.

Висновок до другого розділу

Отже, проєкт “Вища освіта для всіх”, головною метою якого є дослідити реалізацію принципів інклюзивної освіти, є унікальним та підходить для всіх закладів вищої освіти. Завдання, які ставить проєкт, є дослідження доступності ЗВО та адвокація впровадження принципів інклюзивної освіти. проєкт має 4 етапи: проведення дослідження; проведення брифінгу з адміністрацією; розроблення плану покращення навчання; проведення форуму з підбиттям підсумків.

Частина проєкту ми реалізували на двох закладах вищої освіти Національному авіаційному університеті та Національному університеті “Києво-Могилянська

академія” в частині проведення дослідження. Провівши дослідження, ми змогли виявити ряд недоліків в інфраструктурі закладів вищої освіти та в освітньому просторі, який не є інклюзивним і створює перешкоди для навчання здобувачів з особливими освітніми потребами. Проте нормативна документація, зокрема правила вступу, є такими, що сприяють навчанню здобувачів з особливими освітніми потребами. Не можна не відмітити високий рівень організації освітнього процесу, особливо НаУКМА. Варто відмітити політики, які провадять заклади вищої освіти щодо інклюзивного навчання.

Важливою частиною проєкту та етапом для побудови інклюзивної системи навчання в закладах освіти є створення методичних рекомендацій, які мають чітку послідовність та структуру. Зокрема рекомендації, які були напрацьовані в ході написання дипломної роботи, а саме розгляді проєкту “Вища освіта для всіх”, та проведені дослідження мають наступну структуру та етапи: Створення робочої групи; Проведення аналізу ЗВО; Напрацювання стратегії розвитку інклюзивної освіти; Адвокація впровадження стратегії; Просвітницька кампанія про інклюзивну освіту. Слідуючи цим етапам, кожен ЗВО може виявити недоліки як присутні та напрацювати ефективний план вирішення із включенням всіх зацікавлених сторін.

Висновки

1. Було здійснено теоретичний аналіз інклюзії, інклюзивної освіти, принципів, на яких базується інклюзивна освіта, та законодавчої бази, як міжнародної так і національної.

З'ясовано, що інклюзія - це ступінь збільшення участі громадян у соціумі, зокрема ті, що мають труднощі у фізичному чи розумовому розвитку. Ступінь збільшення участі відбувається за рахунок розроблення конкретних заходів, які дають змогу дати кожному можливість інтегруватися в соціальне життя і бути рівноправним учасником незважаючи на будь-які індивідуальні особливості людини.

Відповідно Інклюзивна освіта (інклюзія - "іпсізіоп" (англ.) - залучення), передбачає створення освітнього середовища, яке відповідало б потребам і можливостям кожної особи, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку. Інклюзивне навчання-гнучка, індивідуалізована система навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах масової загальноосвітньої школи за місцем проживання.

Інклюзивна освіта розглядається як: фундаментальне право всіх учнів.; принцип, який цінує добробут усіх учнів, поважає невід'ємну гідність і самостійність; спосіб реалізації інших прав людини; результат процесу безперервного і проактивного зобов'язання щодо ліквідації бар'єрів, які перешкоджають праву на освіту;

Невід'ємною частиною інклюзивної освіти є принципи і цінності. Адже саме на принципах і цінностях будується інклюзивна освіта. Загалом виділяють п'ять основних цінностей інклюзивної освіти: визначення права всіх дітей на навчання; однакова увага та робота з дітьми, незалежно від їхньої національності, віку, мови, особливостей розвитку та поведінки, походження та місця проживання; постійний процес удосконалення освітніх програм, методик, комплексів та структур для визначення та забезпечення потреб та прав дітей; одна з частин, на яких ґрунтується стратегія будівництва інклюзивного суспільства; постійний розвиток, динамічний рух. Разом з цінностями виділяють 13 основних принципів на які ми спиралися в своїй роботі: на цінність людини не впливають її досягнення, здібності та вміння. кожна

людина вміє відчувати та міркувати; кожна людина має право спілкуватися та бути почутою іншими; система повинна підлаштовуватися під потреби дитини, а не навпаки; тільки на реальній взаємодії здійснюється справжня освіта; людина, та особливо дитина, потребує дружби та підтримки від ровесників; задоволення освітніх потреб кожної дитини; виявлення здібності навчатися у кожної дитини та відповідне забезпечення суспільством необхідних для цього умов; притягнення батьків до навчального процесу дітей як перших їхніх учителів та рівноправних партнерів; батьки повинні дбати про фізичний та психологічний стан дитини, а також про створення умов для її розвитку; комплексний підхід до навчання та виховання дітей, що забезпечує отримання уваги від батьків, послуг від вузьких фахівців та педагогів, які надають свої знання та підтримку, забезпечують матеріалами для навчання (книги, фото- та відео-матеріали, посібники тощо); рівень складності шкільних завдань повинен відповідати здібностям та вмінням дитини; доступ до навчання у загальноосвітніх закладах на рівних правах та отримання якісної освіти; вирішення проблем та подолання виникаючих бар'єрів у процесі навчання.

Ці принципи і саме поняття інклюзивної освіти пройшли довгий час трансформації через зміни законодавчої бази, зокрема частині, що стосується міжнародних угод. Організація Об'єднаних Націй, спеціалізована установа ЮНЕСКО прийняла десятки угод, що стосуються права на освіту здобувачів з особливими освітніми потребами. які в подальшому лягли в формування законодавства України. Оскільки наша держава є країною засновницею, ООН має ратифікувати міжнародні угоди та виконувати їх. Таким чином в Україні сформувався вектор розвитку інклюзивної освіти, який спрямований на включення людей з особливими освітніми потребами до системи освіти через її підлаштування а не навпаки.

2. Було здійснено порівняльний аналіз Національного авіаційного університету та Національного університету “Киево-Могилянська академія”, в результаті якого встановлено, що проєкт ідеально підходить для проведення впровадження принципів інклюзивної освіти. Адже за його допомогою можна проаналізувати будь-який ЗВО. Що було і продемонстровано на прикладі реалізації частини проєкту в НАУ та НаУКМА. Вдалося провести дослідження на впровадження принципів інклюзивної

освіти за допомогою розділення на 4 групи: нормативна документація; інфраструктура; організація освітнього процесу; політика закладу.

Поділ на 4 групи і застосування різних методів дослідження, такі як порівняльний аналіз, на першому етапі, дають можливість зрозуміти чи містить документація ЗВО принципи інклюзивної освіти, чи не містять документація дискримінаційних положень. За допомогою спостереження є можливість дослідити інфраструктуру закладу на відповідність принципів безбар'єрності та доступності. Метод опитування та аналізу дає можливість дослідити організацію освітнього процесу, який повинен бути гнучким та підлаштовуватися під потреби здобувачів.

3. Були розроблені рекомендації щодо побудови системи інклюзивної освіти в закладах вищої освіти. В них зазначено, що 5 кроків за допомогою яких заклад освіти може напрацювати ефективний план впровадження інклюзивної освіти, який буде базуватися на дослідженнях та фактах. Для якісного впровадження інклюзивного освітнього процесу закладу вищої освіти потрібно: Створення робочої групи; Проведення Аналізу; напрацювання стратегії впровадження; адвокація стратегії; просвітницька робота.

ЛІТЕРАТУРА

1. Booth T. Developing learning and participation in Countries of the South / The role of an index for inclusion / T. Booth and K. Black-Hawkings. – Paris : UNESCO, 2001 [Electronic source]. – Mode of access: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001471/147140eo.pdf> (дата звернення: 14.09.2018).;
2. Гевко І. В. Значення інноваційних технологій при здійсненні інклюзивної освіти. Педагогічний альманах: збірник Комунального вищого навчального закладу Херсонська академія неперервної освіти Херсонської обласної ради. Херсон, 2018. В1 випуск № 37. С. 236–240. ;
3. Гриневич Л.М. 4 роки впровадження інклюзії URL: <https://mon.gov.ua/ua/news> ;
4. Дакарські рамки дій «Освіта для всіх»: виконання наших колективних зобов'язань (2000) [Електронний ресурс].— Режим доступу: http://www.unesco.org/education/efa/ed_for_all/dakfram_eng.shtml ;
5. Загальна декларація прав людини (рос/укр): Принята и провозглашена в резолюции 217 А (III) Генеральной Ассамблеи от 10 декабря 1948 года ;
6. Закон України «про освіту»: Документ 2145-VIII, чинний, поточна редакція — Редакція від 16.11.2020, підстава - [910-IX](#);
7. ЗАКОН УКРАЇНИ Про міжнародні договори України: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 50, ст.540;
8. Індекс інклюзії: розвиток навчання та участі в життєдіяльності шкіл: посіб. / [Тоні Бут]; пер. з англ. – Київ : ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. – 190 с.;
9. Інклюзивна освіта як модель соціального устрою / А. Колупаєва // [Особлива дитина: навчання і виховання](#). - 2014. - № 2. - С. 7-18. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DLog_2014_2_3;
10. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. – Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2019. – 300 с. ;
11. Інклюзивна освіта: сутність, поняття, термінологія. Корекційна освіта: інтернет-блок. URL: <http://doshkilla.blogspot.com/2012/03/blogpost.html> ;

12. Комітет з прав осіб з інвалідністю ООН: Зауваження загального порядку No4 (2016) Поширення: Загальне 2 вересня 2016 р. ;
13. Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти: Документ 995_174, чинний, поточна редакція — Редакція від 14.12.1960;
14. Конвенція про права дитини: Документ 995_021, чинний, поточна редакція — Редакція від 20.11.2014, підстава - [995_160](#) ;
15. Конвенція про права осіб з інвалідністю (Конвенція про права інвалідів): Документ 995_g71, чинний, поточна редакція — Редакція від 06.07.2016;
16. Конституція України: Документ 254к/96-ВР, чинний, поточна редакція — Редакція від 01.01.2020, підстава - [27-IX](#) ;
17. Копенгагенська декларація про соціальний розвиток: Документ 995_505, поточна редакція — Прийняття від 01.01.1995;
18. ЛІХІЦЬКА Л. М. ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ: стаття. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна», № (1) 15 ;
19. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: Документ 995_042, чинний, поточна редакція — Ратифікація від 19.10.1973, підстава - [2148-08](#);
20. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНИХ ЦЕНТРІВ: НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК. / Порошенко М.А., Колупаєва А.А., Ярошук М.В., Таранченко О.М., Прохоренко Л.І., Гудим І.М., Федоренко О.Ф., Данілавичюте Е.А., Рібцун Ю.В., Мельник А.Ю., Воробей О.В., Ярова Г.О., Заруденко Ю.В., Болкун М.О., Новосад В.Є., Макарук О.О., Самойленко Л.А.: видавництво ТОВ «ОБНОВА КОМПАНІ».;
21. Основи інклюзивної освіти. Навчально-методичний посібник / за заг. ред. Колупаєвої А.А. – К: « А. С. К. », 2012. – 308 с. ;
22. Пащенко О.В., Гриценко І.А., Софій Н.З. Інклюзивна освіта в умовах професійно-технічного навчального закладу: навчально-методичний посібник. – Київ : Арт Економі, 2012. – 184 с. ;

23. Підготовка вчителів і вихователів до роботи в інклюзивних класах та групах Ервін Е., Кугельмас Д.: Всеукраїнський фонд «Крок за кроком», 2000. 203 с. ;
24. Правила прийому до Національного авіаційного університету: Затверджено вченою радою Протокол №10 від 24.12.2019: Режим доступу: http://pk.nau.edu.ua/wp-content/uploads/2020/09/Rules_2020_NAU_v2.pdf;
25. Правила прийому до Національного університету «Києво-Могилянська академія»: Затверджено вченою радою НаУКМА від 19.12.2020 р.: Режим доступу: https://vstup.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2020/06/Pravila2020_v2.pdf ;
26. Принципи інклюзивної освіти Джерело: <https://acmc.com.ua/osnovni-printsipi-ta-tsinnosti-inklyuzivnoyi-osviti/> © АКМЦ ;
27. Принципи, завдання та функції інклюзивної освіти як світової моделі соціалізації осіб з обмеженими можливостями / Л. І. Миськів // [Європейські перспективи](#). - 2013. - № 10. - С. 66-70. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evpe_2013_10_12;
28. Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг: Закон України від 06.09.2018 2541-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2541-19>;
29. Про внесення змін у додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 р. No1096: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.02.2018 No72 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/72-2018-%D0%BF>;
30. Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання: Наказ МОН No912 від 01.10.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189/ (дата звернення: 14.09.2018).;
31. Про затвердження Порядку створення груп подовженого дня у державних і комунальних закладах загальної середньої освіти: Наказ МОН від 25.06.2018 No677 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0865-18> .;
32. Про затвердження Примірного переліку корекційних засобів навчання та реабілітаційного обладнання для спеціальних закладів освіти: Наказ Міністерства

освіти і науки України від 22.03.2018 №271 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-primirnogo-pereliku-korekcijnih-zasobiv-navchannya-ta-reabilitacijnogo-obladnannya-dlya-specialnih-zakladiv-osviti> ;

33. Резолюція 48/96 Генеральної Асамблеї ООН від 20 грудня 1993 року "Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів": Документ 995_306, поточна редакція — Редакція від 20.12.1993;

34. Саламанська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у галузі освіти осіб з особливими освітніми потребами та Рамки Дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94 (дата звернення: 14.09.2018).;

35. САЛАМАНСЬКА ДЕКЛАРАЦІЯ ТА РАМКИ ДІЙ ЩОДО ОСВІТИ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ прийнята ВСЕСВІТНЬОЮ КОНФЕРЕНЦІЄЮ ЩОДО ОСВІТИ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ: ДОСТУП І ЯКІСТЬ: Документ 995_001-94, поточна редакція — Прийняття від 10.06.1994;

36. Специальная педагогика : учебное пособие / Л.И. Аксеонова, Б.А. Архипов, Л.И. Белякова. Москва : Изд. центр «Академия», 2001. 400 с.;

37. Національного авіаційного університету: Конференція трудового колективу університету Протокол №1 від 22 січня 2018 року: Режим доступу <https://nau.edu.ua/ua/menu/un%D1%96versitet/pro-universitet/statut-universitetu.html>.